

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง การเสริมสร้างชุมชนหมู่บ้านเข้มแข็งตามแนวชายแดนไทย - กัมพูชา ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว เพื่อพัฒนาไปสู่ชุมชนยั่งยืน ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาดังนี้ ประการที่ 1 เพื่อศึกษาระดับความเข้มแข็งของชุมชนของหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย - กัมพูชา ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้วเพื่อพัฒนาไปสู่ชุมชนยั่งยืน ประการที่ 2 เพื่อศึกษาถึงปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนของหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชาในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้วเพื่อพัฒนาไปสู่ชุมชนยั่งยืนและประการที่สามเพื่อศึกษาแนวทางพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชาในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้วไปสู่การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาชุมชนหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย - กัมพูชาในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว ที่เข้าร่วมโครงการหมู่บ้านเข้มแข็งคู่ขนานชายแดนไทย - กัมพูชา จำนวน 54 หมู่บ้าน โดยทำการศึกษาเฉพาะชุมชนหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย - กัมพูชา ในเขตประเทศไทยในพื้นที่ อ.ตาพระยา อ.โคกสูง อ.อรัญประเทศ และ อ.คลองหาด อ.สระแก้ว เท่านั้น พื้นที่อำเภอตาพระยา จำนวน 12 หมู่บ้าน พื้นที่อำเภอโคกสูงจำนวน 13 หมู่บ้าน พื้นที่อำเภออรัญประเทศ จำนวน 24 หมู่บ้าน และพื้นที่อำเภอคลองหาด จำนวน 5 หมู่บ้าน รวม 54 หมู่บ้าน

วิธีการศึกษาทำการศึกษาทั้งหมดทุกชุมชนหมู่บ้าน จำนวน 54 หมู่บ้าน โดยเจาะจงศึกษากับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่ม ผู้อาวุโส พระ ครู และเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นของรัฐ การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง ได้พิจารณาออกแบบสอบถามให้กับแหล่งข้อมูล จำนวนหมู่บ้านละ 10 คน

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูล ของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่าส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ร้อยละ 64.60 มีอายุอยู่ในระหว่าง 26 - 60 ปี ร้อยละ 87.80 สถานภาพ สมรส ร้อยละ 81.10 อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเป็นระยะเวลา 30 ปีขึ้นไป ร้อยละ 37.60 มีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่า 5000 บาทต่อเดือน ร้อยละ 65.20 มีการศึกษา อยู่ในระดับ ประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ร้อยละ 84.20 และมีอาชีพ ค้าขายและประกอบอาชีพส่วนตัว ร้อยละ 61.50 ซึ่งแสดงว่า เพศชาย ยังคงมีความรับผิดชอบในงานของชุมชนหมู่บ้าน มากกว่าเพศหญิง ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในวัยทำงาน สถานภาพสมรส อยู่กันเป็นครอบครัว ซึ่งมักจะอาศัยอยู่ตั้งแต่เกิด มีรายได้ต่อเดือนค่อนข้างต่ำ เข้ารับการศึกษาตามการศึกษาภาคบังคับ และประกอบอาชีพ ส่วนตัวและค้าขาย อยู่ภายในชุมชนหมู่บ้าน

นั้นๆ โดยเป็นที่สังเกตว่า อาชีพเกษตรกร ที่เคยเป็นอาชีพหลักของประชาชน น่าจะกลับกลายเป็นอาชีพรอง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการมีรายได้จากแหล่งอื่นมากกว่า ได้ง่ายกว่า และรวดเร็วกว่า

สำหรับกรอบแนวคิดในการศึกษา ที่ผู้วิจัยได้กำหนดตัวแปรต้น/ชุมชนเข้มแข็ง ได้แก่ ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ชุมชนที่มีศักยภาพพึ่งตนเอง ชุมชนที่มีความปลอดภัยและสันติภาพ ชุมชนที่มีภาวะผู้นำเข้มแข็ง ชุมชนที่มีเครือข่าย และชุมชนที่มีจิตวิญญาณที่ประยุกต์มาจากแนวคิดชุมชนเข้มแข็ง ของ โรเบิร์ต พัทนัม (Robert R. Putnam, 2000), ธีรพงษ์ แก้วหาญ (2544), และ เดวิด แมททิวส์ (David Mathews, 1996) (ขนิษฐา กาญจนรังษินนท์ , เอกสารแปล) และตัวแปรตาม/ชุมชนยั่งยืน ได้แก่ ชุมชนเพื่อการพัฒนามนุษย์ ชุมชนเพื่อการพัฒนาสีเขียว ชุมชนเพื่อการพัฒนาสร้างสรรค์ และชุมชนเพื่อการพัฒนาสังคม บูรณาการจากแนวคิดชุมชนยั่งยืน ของสัญญา สัญญา วิวัฒน์ (2540) ตามตัวแบบการพัฒนาของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, ฟรังซิสโก ดี คาสตี (Francisco di Casti, 1995) และ ขนิษฐา กาญจนรังษินนท์ (ม.ป.ป.)

การศึกษากครั้งนี้ได้กำหนดสมมุติฐานไว้คือ ชุมชนหมู่บ้านเข้มแข็งตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้วสามารถพัฒนาไปสู่ชุมชนที่ยั่งยืนได้ ซึ่งได้กำหนดขั้นตอนการทดสอบสมมุติฐาน ไว้ดังนี้

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต้นชุมชนเข้มแข็งกับตัวแปรตามชุมชนยั่งยืน ได้กำหนดสมมุติฐาน ดังนี้

สมมุติฐานที่ 1

ชุมชนแห่งการเรียนรู้^{IV1} ชุมชนที่มีศักยภาพพึ่งตนเอง^{IV2} ชุมชนที่มีความปลอดภัยและสันติภาพ^{IV3} ชุมชนที่มีภาวะผู้นำเข้มแข็ง^{IV4} ชุมชนที่มีเครือข่าย^{IV5} และชุมชนที่มีจิตวิญญาณ^{IV6} มีความสัมพันธ์กับชุมชนเพื่อการพัฒนามนุษย์^{DV1} ชุมชนเพื่อการพัฒนาสีเขียว^{DV2} ชุมชนเพื่อการพัฒนาสร้างสรรค์^{DV3} และชุมชนเพื่อการพัฒนาสังคม^{DV4}

การศึกษาศึกษาตัวแปรต้นคือชุมชนเข้มแข็งสามารถพยากรณ์ปัจจัยสาเหตุที่มีผลต่อตัวแปรตามคือชุมชนยั่งยืน ได้กำหนดสมมุติฐาน ดังนี้

สมมุติฐานที่ 2

ชุมชนแห่งการเรียนรู้^{IV1} ชุมชนที่มีศักยภาพพึ่งตนเอง^{IV2} ชุมชนที่มีความปลอดภัยและสันติภาพ^{IV3} ชุมชนที่มีภาวะผู้นำเข้มแข็ง^{IV4} ชุมชนที่มีเครือข่าย^{IV5} และชุมชนที่มีจิตวิญญาณ^{IV6} เป็นปัจจัยสาเหตุหรืออิทธิพลที่สามารถทำนายต่อชุมชนยั่งยืนจำแนกตาม ชุมชนเพื่อการพัฒนามนุษย์^{DV1} ชุมชนเพื่อการพัฒนาสีเขียว^{DV2} ชุมชนเพื่อการพัฒนาสร้างสรรค์^{DV3} และชุมชนเพื่อการพัฒนาสังคม^{DV4}

ซึ่งการศึกษาความสามารถในการทำนายของตัวแปรต้นที่เป็นปัจจัยสาเหตุ/อิทธิพลต่อตัวแปร ผู้วิจัยได้กำหนดสมมติฐานย่อยเพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่ชัดเจนขึ้น ดังนี้

สมมติฐานย่อยที่ 2.1

ชุมชนแห่งการเรียนรู้^{IV1} ชุมชนที่มีศักยภาพพึ่งตนเอง^{IV2} ชุมชนที่มีความปลอดภัยและสันติภาพ^{IV3} ชุมชนที่มีภาวะผู้นำเข้มแข็ง^{IV4} ชุมชนที่มีเครือข่าย^{IV5} และชุมชนที่มีจิตวิญญาณ^{IV6}, เป็นปัจจัยสาเหตุหรืออิทธิพลที่สามารถทำนายต่อชุมชนยั่งยืนด้านชุมชนเพื่อการพัฒนามนุษย์^{DV1} คือ พฤติกรรม^{DV1.1} วิธีใช้ชีวิต^{DV1.2} การพัฒนาจิตใจ^{DV1.3} และการพัฒนาคุณภาพ^{DV1.4}

สมมติฐานย่อยที่ 2.2

ชุมชนแห่งการเรียนรู้^{IV1} ชุมชนที่มีศักยภาพพึ่งตนเอง^{IV2} ชุมชนที่มีความปลอดภัยและสันติภาพ^{IV3} ชุมชนที่มีภาวะผู้นำเข้มแข็ง^{IV4} ชุมชนที่มีเครือข่าย^{IV5} และชุมชนที่มีจิตวิญญาณ^{IV6}, เป็นปัจจัยสาเหตุหรืออิทธิพลที่สามารถทำนายต่อชุมชนยั่งยืนด้านชุมชนเพื่อการพัฒนาสีเขียว^{DV2} คือ ประชากร^{DV2.1} มลภาวะ^{DV2.2} และทรัพยากร^{DV2.3}

สมมติฐานย่อยที่ 2.3

ชุมชนแห่งการเรียนรู้^{IV1} ชุมชนที่มีศักยภาพพึ่งตนเอง^{IV2} ชุมชนที่มีความปลอดภัยและสันติภาพ^{IV3} ชุมชนที่มีภาวะผู้นำเข้มแข็ง^{IV4} ชุมชนที่มีเครือข่าย^{IV5} และชุมชนที่มีจิตวิญญาณ^{IV6}, เป็นปัจจัยสาเหตุหรืออิทธิพลที่สามารถทำนายต่อชุมชนยั่งยืนด้านชุมชนเพื่อการพัฒนาสร้างสรรค์^{DV3} คือ วิทยาศาสตร์^{DV3.1} เทคโนโลยี^{DV3.2} และพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ^{DV3.3}

สมมติฐานย่อยที่ 2.4

ชุมชนแห่งการเรียนรู้^{IV1} ชุมชนที่มีศักยภาพพึ่งตนเอง^{IV2} ชุมชนที่มีความปลอดภัยและสันติภาพ^{IV3} ชุมชนที่มีภาวะผู้นำเข้มแข็ง^{IV4} ชุมชนที่มีเครือข่าย^{IV5} และชุมชนที่มีจิตวิญญาณ^{IV6}, เป็นปัจจัยสาเหตุหรืออิทธิพลที่สามารถทำนายต่อชุมชนยั่งยืนด้านชุมชนเพื่อการพัฒนาสังคม^{DV4} คือ การเสริมความพร้อมของชุมชน^{DV4.1} และการสร้างความสมดุลของระบบ^{DV4.2}

สรุปผลการศึกษา

การศึกษาการเสริมสร้างชุมชนหมู่บ้านเข้มแข็งตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชาในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว เพื่อพัฒนาไปสู่ชุมชนที่ยั่งยืน ปรากฏผลการศึกษาดังนี้

1. องค์ประกอบการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง

ในการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งนั้น ปรากฏว่าชุมชนหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชาในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว มีระดับการพัฒนาเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยคือ ด้านชุมชนที่มีจิตวิญญาณ ชุมชนที่ภาวะผู้นำเข้มแข็ง ชุมชนที่มีศักยภาพพึ่งตนเอง ชุมชนที่มีเครือข่าย ชุมชนที่มี

ความปลอดภัยและสันติภาพ และชุมชนแห่งการเรียนรู้ ตามลำดับ โดยในด้านองค์กรแห่งการเรียนรู้ มีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง และเรียงลำดับคุณลักษณะองค์กรแห่งการเรียนรู้จากมากไปหาน้อย คือ การติดต่อสื่อสาร กระบวนการเรียนรู้ การถ่ายทอดความรู้ และการเรียนรู้จากภายนอก ตามลำดับ สำหรับด้านชุมชนที่มีศักยภาพพึ่งตนเอง มีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง และเรียงลำดับคุณลักษณะชุมชนที่มีศักยภาพพึ่งตนเอง จากมากไปหาน้อย คือ การมีส่วนร่วมของชุมชน การพึ่งตนเองด้วยทุนทางสังคม การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของชุมชน และการพึ่งตนเองทางการเมืองตามลำดับ สำหรับด้านชุมชนที่มีความปลอดภัยและสันติภาพ มีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง และเรียงลำดับคุณลักษณะชุมชนที่มีความปลอดภัยและสันติภาพ จากมากไปหาน้อย คือ การมีความสุขในชุมชน ระบบป้องกันในชุมชน ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และการพัฒนาคุณภาพชีวิต สำหรับด้านชุมชนที่มีภาวะผู้นำเข้มแข็ง มีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง และเรียงลำดับคุณลักษณะชุมชนที่มีภาวะผู้นำเข้มแข็งจากมากไปหาน้อย คือ ตำนานต่อความเป็นผู้นำ การมีปารมี การสร้างแรงศรัทธาและการมีวิสัยทัศน์ ตามลำดับ สำหรับด้านชุมชนที่มีเครือข่าย มีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง และเรียงลำดับคุณลักษณะชุมชนที่มีเครือข่ายจากมากไปหาน้อย คือ ความร่วมมือ การสร้างเครือข่าย และการสนับสนุนจากภายนอก สำหรับด้านชุมชนที่มีจิตวิญญาณ มีการพัฒนาอยู่ในระดับสูง และเรียงลำดับคุณลักษณะชุมชนที่มีจิตวิญญาณ จากมากไปหาน้อย คือ ชุมชนที่มีคุณธรรม ชุมชนที่มีน้ำใจ การสำนึกความเป็นชุมชน และชุมชนที่มีชีวิต

2. องค์ประกอบการพัฒนาชุมชนยั่งยืน

ในการพัฒนาชุมชนยั่งยืนนั้น ปรากฏว่าชุมชนหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย - กัมพูชา ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว มีระดับการพัฒนาเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยคือ ชุมชนเพื่อการพัฒนามนุษย์ ชุมชนเพื่อการพัฒนาสังคม ชุมชนเพื่อการพัฒนาสีเขียว และชุมชนเพื่อการพัฒนาสร้างสรรค์ ตามลำดับ โดยในด้านชุมชนเพื่อการพัฒนามนุษย์ มีการพัฒนาอยู่ในระดับสูง และเรียงลำดับคุณลักษณะชุมชนเพื่อการพัฒนามนุษย์จากมากไปหาน้อย คือ พฤติกรรม การพัฒนาจิตใจ วิถีชีวิต และ การพัฒนาคุณภาพ สำหรับด้านชุมชนเพื่อการพัฒนาสีเขียว มีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง และเรียงลำดับคุณลักษณะชุมชนเพื่อการพัฒนาสีเขียว จากมากไปหาน้อย คือ ประชากร ทรัพยากร และมลภาวะ ตามลำดับ สำหรับด้านชุมชนเพื่อการพัฒนาสร้างสรรค์ มีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง และเรียงลำดับคุณลักษณะชุมชนเพื่อการพัฒนาสร้างสรรค์ คือ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ ตามลำดับ สำหรับด้านชุมชนเพื่อการพัฒนาสังคม มีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง และเรียงลำดับคุณลักษณะชุมชนเพื่อการพัฒนาสังคม จากมากไปหาน้อยคือ การสร้างความสมดุลของระบบ และการเสริมความพร้อมของชุมชนตามลำดับ

3. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อทดสอบสมมติฐาน

3.1 ผลการทดสอบสมมติฐานที่ 1 โดยใช้การวิเคราะห์สหสัมพันธ์คาโนนิคอล (Canonical Correlation) พบว่า ชุมชนเข้มแข็งที่ประกอบด้วย ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ชุมชนที่มีศักยภาพพึ่งตนเอง ชุมชนที่มีความปลอดภัยสันติภาพ ชุมชนที่มีภาวะผู้นำเข้มแข็ง ชุมชนที่มีเครือข่าย และชุมชนที่มีจิตวิญญาณ มีสหสัมพันธ์กับกลุ่มตัวแปรตามลดหลั่นกัน กล่าวคือ ตัวแปรทำนายหรือตัวแปรชุมชนเข้มแข็งด้านชุมชนที่มีจิตวิญญาณ มีผลกระทบต่อชุมชนเพื่อการพัฒนา มนุษย์ ชุมชนเพื่อการพัฒนาสีเขียว ชุมชนเพื่อการพัฒนาสังคมและชุมชนเพื่อการพัฒนา สร้างสรรค์ ตามลำดับ รองลงมาคือ ชุมชนที่มีเครือข่าย ชุมชนที่มีภาวะผู้นำเข้มแข็ง ชุมชนที่มีความปลอดภัยและสันติภาพ ชุมชนแห่งการเรียนรู้ และชุมชนที่มีศักยภาพพึ่งตนเอง ซึ่งมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกัน จึงเป็นการยอมรับสมมติฐานที่ 1

3.2 ผลการทดสอบสมมติฐานที่ 2 โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์ถดถอยเชิงพหุ (Multiple Regression Analysis) ในภาพรวม พบว่า ทุกตัวแปรที่เป็นองค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็งสามารถทำนายชุมชนยั่งยืน ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 จากมากไปหาน้อยได้แก่ ชุมชนที่มีจิตวิญญาณ ชุมชนที่มีเครือข่าย ชุมชนที่มีภาวะผู้นำเข้มแข็ง ชุมชนที่มีความปลอดภัยและสันติภาพ ชุมชนแห่งการเรียนรู้ และ ชุมชนที่มีศักยภาพพึ่งตนเอง โดยมีผลการทดสอบตาม สมมติฐานย่อย 4 สมมติฐาน ดังนี้

3.2.1 ผลการทดสอบสมมติฐานย่อยที่ 2.1 พบว่า ตัวแปรที่เป็นองค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็งสามารถทำนายชุมชนยั่งยืนด้านชุมชนเพื่อพัฒนามนุษย์ ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 จากมากไปหาน้อยได้แก่ ชุมชนที่มีจิตวิญญาณ ชุมชนที่มีเครือข่าย ชุมชนที่มีภาวะผู้นำเข้มแข็ง ชุมชนที่มีความปลอดภัยและสันติภาพ และชุมชนแห่งการเรียนรู้ ยกเว้นตัวแปรด้านชุมชนที่มีศักยภาพพึ่งตนเอง

3.2.2 ผลการทดสอบสมมติฐานย่อยที่ 2.2 พบว่า ตัวแปรที่เป็นองค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็งสามารถทำนายชุมชนยั่งยืนด้านชุมชนเพื่อการพัฒนาสีเขียว ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 จากมากไปหาน้อยได้แก่ ชุมชนที่มีเครือข่าย ชุมชนที่มีจิตวิญญาณ ชุมชนที่มีภาวะผู้นำเข้มแข็ง ชุมชนที่มีความปลอดภัยและสันติภาพ และชุมชนที่มีศักยภาพพึ่งตนเอง ยกเว้นตัวแปรด้านชุมชนแห่งการเรียนรู้

3.2.3 ผลการทดสอบสมมติฐานย่อยที่ 2.3 พบว่า ตัวแปรที่เป็นองค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็งสามารถทำนายชุมชนยั่งยืนด้านชุมชนเพื่อการพัฒนาสร้างสรรค์ ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 จากมากไปหาน้อยได้แก่ ด้านชุมชนแห่งการเรียนรู้ ชุมชนที่มีจิตวิญญาณ ชุมชนที่มี

ภาวะผู้นำเข้มแข็ง ชุมชนที่มีเครือข่าย และชุมชนที่มีความปลอดภัยและสันติภาพ ยกเว้นตัวแปรชุมชนที่มีศักยภาพพึ่งตนเอง

3.2.4 ผลการทดสอบสมมติฐานย่อยที่ 2.4 ตัวแปรที่เป็นองค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็งสามารถทำนายชุมชนยั่งยืนด้านชุมชนเพื่อการพัฒนาสังคม ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 จากมากไปหาน้อยได้แก่ ชุมชนที่มีเครือข่าย ชุมชนที่มีภาวะผู้นำเข้มแข็ง ชุมชนที่มีจิตวิญญาณ ชุมชนที่มีศักยภาพพึ่งตนเอง ด้านชุมชนแห่งการเรียนรู้ และชุมชนที่มีความปลอดภัยและสันติภาพ

อภิปรายผลการศึกษา

การศึกษาการเสริมสร้างชุมชนหมู่บ้านเข้มแข็งตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชาในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว เพื่อพัฒนาไปสู่ชุมชนที่ยั่งยืน สามารถอภิปรายผลดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาองค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็ง

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชาในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว มีการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีการพัฒนาในด้านชุมชนที่มีจิตวิญญาณ อยู่ในระดับสูง ชุมชนที่มีภาวะผู้นำเข้มแข็ง อยู่ในระดับปานกลาง ด้านชุมชนที่มีศักยภาพพึ่งตนเอง อยู่ในระดับปานกลาง ชุมชนที่มีเครือข่าย อยู่ในระดับปานกลาง ชุมชนที่มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน อยู่ในระดับปานกลาง และด้านชุมชนแห่งการเรียนรู้ อยู่ในระดับปานกลาง การศึกษาดังกล่าวสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

จากผลการศึกษาพบว่าชุมชนหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว มีการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งอาจเกิดจาก ชุมชนหมู่บ้านดังกล่าวเป็นชุมชนที่มีที่ตั้งอยู่ใกล้บริเวณแนวชายแดนไทย - กัมพูชา ที่มีอาณาเขตทางพื้นดินติดกัน สามารถเดินทางไปมาหาสู่กับประเทศเพื่อนบ้าน ได้อย่างง่ายดาย ประชาชนตามแนวชายแดนบางคนมีพื้นที่ทำการเกษตรอยู่ติดแนวชายแดน หรือในประเทศกัมพูชา จึงมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นพวก เช่นเดียวกับ เดนนิส อี. บ็อบลิน (Dennies E. Poplin, 1979, p.3) ที่กล่าวว่าชุมชนเป็นการรวมตัวกันของหน่วยสังคมและที่อยู่อาศัย และมาร์ค เอส. โฮแมน (Mark S. Homan, 1994, p.82) ที่กล่าวถึงกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน มีความเชื่อ และผลประโยชน์คล้ายกัน ซึ่งชุมชนตามแนวชายแดนมีการไปมาหาสู่การประชาชนชาวกัมพูชา เพื่อแลกเปลี่ยนอาหารสินค้าต่างๆ ตลอดจนการอำนวยความสะดวกและให้ความช่วยเหลือในสิ่งที่ทำได้ จึงทำให้เกิดความร่วมมือกันในทุกๆ ด้าน ดังเช่น ประเวศ วะสี (2541) ได้กล่าวถึงการรวมกลุ่มเพื่อความร่วมมือในหมู่คณะ ประกอบกับ หน่วยงานของรัฐ ในด้านความมั่นคงได้เข้าไปปฏิบัติหน้าที่ตามแนวชายแดน ได้เข้ามาช่วยเหลือ และแนะนำการบริหารจัดการภายในชุมชน โดยการจัดตั้ง

โครงการหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน และพัฒนาไปสู่โครงการหมู่บ้านเข้มแข็งคู่ขนาน ซึ่งส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนหมู่บ้านตามแนวชายแดน ได้รู้จักการปกครองตนเอง รู้จักพัฒนาเสริมสร้างชุมชนของตนเองให้มีความเจริญมีอาชีพที่มั่นคงทั้งอาชีพหลักและอาชีพเสริม เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและมีความมั่นคงปลอดภัย และมีการประเมินผลปฏิบัติงานเป็นห้วงระยะเวลาตามที่ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2541) ได้กล่าวไว้เช่นกันว่า ชุมชนต้องรู้จักจัดการตนเอง และจะต้องเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ควบคู่ไปด้วย จึงทำให้ชุมชนหมู่บ้านชายแดนดังกล่าว มีความเข้มแข็งอยู่ในระดับหนึ่ง ที่ยังคงต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องอีกต่อไป

1.1 ชุมชนแห่งการเรียนรู้

การศึกษาองค์ประกอบการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งด้านการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ นั้นพบว่าการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งอาจจะเกิดจากการให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ในชุมชนนั้น เป็นเรื่องนามธรรมที่ไม่สามารถจับต้องได้ แต่สมาชิกของชุมชนเข้าใจด้วยธรรมชาติของการเรียนรู้ด้วยตนเองอยู่แล้วว่า จะต้องเรียนรู้ในเรื่องใด ซึ่งเรื่องนั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต การอยู่ในสังคม และความอยู่รอดปลอดภัยจากภัยอันตรายทั้งปวง ซึ่งการถ่ายทอดระบบนี้ จะทำผ่านระบบวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม ความเชื่อต่างๆ เช่นเดียวกับที่ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2541) ได้กล่าวถึงชุมชนแห่งการเรียนรู้ ที่ต้องเป็นชุมชนที่ตื่นตัวตลอดเวลา และรู้จักเรียนรู้ในสิ่งที่จำเป็นทั้งจากการปฏิบัติ การทำกับกลุ่ม แต่อย่างไรก็ตามการเรียนรู้ในชุมชนไม่เพียงพอ จำเป็นต้องพึ่งพาจากภายนอก ทั้งจากสื่อต่างๆ ผู้มีความรู้ และมีความเชี่ยวชาญเฉพาะเรื่องที่สมาชิกให้ความสนใจ

เมื่อพิจารณารายละเอียดของชุมชนแห่งการเรียนรู้ในเรื่องการติดต่อสื่อสารที่มี การพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง อาจจะเกิดจากการสร้างความสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการและเป็นทางการ มีการผ่านระบบศาลากลางบ้าน ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ศาลากลางบ้านศาลาประชาคม หรือซุ้มต่างๆ ตามหมู่บ้าน ตลอดจนการศาลาการเปรียญ เมื่อมีกิจกรรมงานวัด งานบุญของชุมชนหมู่บ้าน สถานที่เหล่านี้ทำให้เกิดการพบปะสนทนา การมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เกิดการเรียนรู้ ถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นประสบการณ์ของแต่ละบุคคล และมักจะทำให้สมาชิกเกิดการเรียนรู้ที่จะสนทนา รับทราบธรรมชาติของการสนทนาที่จะต้องมีการเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ตลอดจนการบริโภคข้อมูลข่าวสารทั้งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ ซึ่งผู้สนทนาต้องมีการไตร่ตรองและคิดอย่างระมัดระวัง เช่นเดียวกับ โรเบิร์ต พัทนัม (Robert R. Putnam, 2000) ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของโครงสร้างพื้นฐานสาธารณะและช่องทางการสื่อสาร ในเรื่องการพบปะผู้คน การสนทนาที่เป็นทางการไม่เป็นทางการ และจะต้องมีสถานที่ที่เอื้อต่อการปฏิสัมพันธ์กัน

เมื่อพิจารณารายละเอียดของชุมชนแห่งการเรียนรู้ในเรื่องกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง อาจเกิดจากการเรียนรู้ที่มุ่งหวังพัฒนาตนเอง มีประสบการณ์ในเรื่องต่างๆ ทั้งการเรียนรู้ด้วยการลองผิดลองถูกและเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้อื่น ด้วยสิ่งเหล่านั้น ชุมชนหมู่บ้านชายแดนมีกระบวนการเรียนรู้ที่ผ่านกลุ่มของตนเอง และเรียนรู้โดยการผ่านการพูดสนทนากัน ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตของตนเองและครอบครัว

เมื่อพิจารณารายละเอียดของชุมชนแห่งการเรียนรู้ในเรื่องการถ่ายทอดความรู้ ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง อาจเกิดจากการถ่ายทอดความรู้ อุดมการณ์วัฒนธรรมในเรื่องการส่งเสริม การเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ ประเพณีความเชื่อ ของชุมชน โดยการถ่ายทอดผ่านทางทักษะทางสังคม ในชุมชน และจากระบบเครือข่าย ที่ผู้ใหญ่สอนเด็ก การถ่ายทอดความรู้เชิงวิชาชีพด้านอาชีพ ที่ถ่ายทอดกันจากภายในครอบครัว ตลอดจนการได้รับการถ่ายทอดความรู้ในเรื่องการดูแลสุขภาพและคุณภาพชีวิต จากการบอกเล่า และจากการลองผิดลองถูกของสมาชิก เมื่อเห็นผลก็นำมาบอกเล่ากันให้ปฏิบัติตาม ดังเช่นที่ เดวิด เอ. กาวิน (David A. Gavin, 1993) ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ การเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเองและผู้อื่น

เมื่อพิจารณารายละเอียดของชุมชนแห่งการเรียนรู้ในเรื่องการเรียนรู้จากภายนอก ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง อาจเกิดจากการยอมรับบุคคลภายนอก นั้น มีอยู่ในระดับที่ต่ำ และมักจะไม่ค่อยเชื่อถือถ้าหากไม่ได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ซึ่งในเรื่องนี้ โรเบิร์ต พัทนัม (Robert R. Putnam, 2000), ได้กล่าวว่าการที่ชุมชนจะต้องสนทนากับคนแปลกหน้า ที่ให้เกิดการพัฒนาที่ดีต่อชุมชน การเรียนรู้ในสิ่งที่เป็อาชีพภายในชุมชน เช่น เรียนรู้ในการหาอาหารกินตามแนวชายแดน เช่น ผัก ปลา หรือสัตว์ อื่นๆ ที่สามารถนำมาเป็นอาหารได้ เรียนรู้ในการติดต่อกับชาวกัมพูชาเพื่อการค้าขาย และเรียนรู้ในอาชีพหรือความสามารถพิเศษ ความเชี่ยวชาญเฉพาะเรื่อง ที่มีอยู่ในชุมชน โดยการผ่านทางครอบครัว เพื่อนบ้าน และปราชญ์ชาวบ้าน ทั้งนี้ หน่วยงานจากภายนอกได้เข้ามาส่งเสริมอาชีพ เช่น การตัดเย็บเสื้อผ้า การแปรรูปอาหาร และสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ แต่ก็ยังคงเป็นการทำงานเฉพาะกลุ่มเท่านั้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ ความพอใจของประชาชนแต่ละคน และโอกาสในการทำงานนอกพื้นที่ที่แตกต่างกัน รวมไปถึง การเจรจาติดค้าขายกับชาวกัมพูชา ด้วย

1.2 ชุมชนที่มีศักยภาพในการพึ่งตนเอง

การศึกษาการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งด้านการเป็นชุมชนที่มีศักยภาพในการพึ่งตนเอง ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลางนั้น อาจเกิดจากการที่ประชาชนได้เรียนรู้ที่จะอยู่ในธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ในสังคม ด้วยตนเอง ก่อน ซึ่งเป็นสามัญสำนึกของทุกคน ในขณะที่จะต้องพัฒนาตนเองและชุมชนให้มีศักยภาพ โดยการร่วมมือกันสร้างพลังของชุมชนขึ้นมา ซึ่งเรื่องนี้ มีข้อสรุปที่คล้ายกับ คาวิส เมอร์ริต (Davis Merritt) ที่ว่า วิถีทางเดียวที่จะทำให้ชุมชนเป็น

ชุมชนที่น่าอยู่คือ ประชาชนในชุมชนต้องเข้าใจและยอมรับความรับผิดชอบของตนต่อทุกเรื่อง ที่เกิดขึ้นกับชุมชน ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ของชุมชนร่วมกัน ในเรื่อง การป้องกันและดูแลชีวิตและทรัพย์สินในชุมชน การรวมกลุ่มอาชีพ ผลผลิต เพื่อสร้างอำนาจในการต่อรองในเรื่องราคา การรวมกลุ่มเพื่อกำหนดราคาสินค้า และการเจรจาต่อรองในสิ่งที่เป็นผลประโยชน์ของชุมชนร่วมกัน ซึ่งสัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2544) ได้กล่าวถึงการพึ่งตนเองที่เป็นการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ และการพึ่งตนเองทางเทคโนโลยีสำหรับการผลิตสินค้าและบริการ โดยรวมไปถึงการติดต่อสื่อสารกับภายนอกด้วย เช่นเดียวกับงานวิจัยของ บังอร เทพเทียนและคณะ (2551) ที่กล่าวถึงปัจจัยที่สัมพันธ์กับครอบครัวเข้มแข็ง ว่าจะพึ่งตนเองได้ก็ต่อเมื่อ มีความสมดุลทางรายได้กับรายจ่าย ซึ่งสมาชิกของชุมชนหมู่บ้านชายแดนส่วนใหญ่มักจะรวมกลุ่มกันในเรื่องผลประโยชน์การค้าขายแดน และมีความพยายามต่อรองกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในเรื่องการขอสัมปทาน การขอโควตา และการขอในลักษณะที่ให้นหน่วยงานของรัฐเห็นว่า เป็นวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชนชายแดน ซึ่งในบางเรื่องหน่วยงานของรัฐก็ไม่สามารถจะอะลุ่มอล่วยให้ได้ เพราะเป็นเรื่องที่ผิดกฎหมายเช่น การขนานข้าวเปลือกเข้าในประเทศ เป็นต้น

เมื่อพิจารณารายละเอียดชุมชนที่มีศักยภาพพึ่งตนเองในเรื่องการพึ่งตนเองในระบบเศรษฐกิจของชุมชน ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง อาจเกิดจากการที่ประชาชนได้การปลูกฝังและความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งถือเป็นนโยบายที่สำคัญ มีการเก็บหอมรอมริบรู้จักการออมภายในครอบครัว ดำเนินวิถีชีวิตอย่างพอเพียงด้วยความระมัดระวัง มีระบบประกันความเสี่ยง ซึ่งณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2529) ได้กล่าวถึงการพึ่งตนเองโดยการพิจารณาจากรูปแบบการผลิต 2 ระดับ คือการผลิตเพื่อพอเลี้ยงชีพและ การผลิตส่วนเกินเพื่อการแลกเปลี่ยนในเชิงพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ในขณะที่หน่วยงานของรัฐได้ให้การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมการมีระบบเงินทุนหมุนเวียน โดยการจัดตั้งกองทุน กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ พร้อมทั้ง มีการวางแผนการประกอบอาชีพทางการเกษตร เพื่อให้ผลผลิตมีปริมาณเพียงพอกับความต้องการของตลาด และมีความหลากหลาย เพื่อประกันความเสี่ยงต่อราคาผลผลิตตกต่ำ พร้อมทั้งอาจจะมีการแลกเปลี่ยนค้าขายภายในชุมชนด้วยกันเองก่อน ที่เหลือนำออกมาขายนอกชุมชน

เมื่อพิจารณารายละเอียดการพัฒนาชุมชนที่มีศักยภาพพึ่งตนเอง ในเรื่องการพึ่งตนเองทางการเมือง ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง อาจเกิดจาก ผู้นำชุมชน และคณะกรรมการชุมชน มีความสามารถในการเจรจาต่อรองในเรื่องที่เป็นประโยชน์ของชุมชนได้ไม่มากนัก ทั้งนี้เนื่องจาก การที่ชุมชนตามแนวชายแดนได้รับการชี้แนะจากหน่วยงานของรัฐมาช้านานทำให้ไม่กล้าที่จะดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งโดยที่ไม่ได้รับความเห็นชอบจากหน่วยงานของรัฐ จึงเป็นผลให้กระบวนการปรึกษาหารือเพื่อการพัฒนาชุมชน และการตัดสินใจในบางเรื่องอาจจะไม่กล้าตก

ลงใจ หรือรอความเห็นจากหน่วยงานก่อน การส่งเสริมระบอบประชาธิปไตยในชุมชน เกิดขึ้นแบบพื้นบ้าน มีการแสดงความคิดเห็นผ่านเวทีประชาคม การเลือกตั้งผู้นำชุมชน ตลอดจน การสร้างระบบที่ให้ความยุติธรรมในชุมชน อย่างเท่าเทียมกัน ทั้งนี้ อาจยังขาดในเรื่องการตรวจสอบระบบการบริหารงานของชุมชน ซึ่งการตรวจสอบมักเป็นไปในรูปแบบ ถ้าหากมีความสงสัย ก็จะพูดเล่ากันในหมู่ ในกลุ่ม แล้วขยายผลไปทั้งหมู่บ้าน และหากมีความเป็นจริงขึ้นมา ก็จะใช้วิธีการจับได้ หรือร้องเรียนต่อไป จึงเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ ซึ่งในเรื่องนี้ จักรทิพย์ นาถสุภา (2540) ได้กล่าวถึงเงื่อนไขที่จะทำให้การพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองสำเร็จคือ การพัฒนาแบบกลุ่มที่ต้องมีการช่วยเหลือกัน จิตสำนึกร่วมกัน จึงจะต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้นในชุมชน

เมื่อพิจารณารายละเอียดการพัฒนาชุมชนที่มีศักยภาพพึ่งตนเอง ในเรื่องการพัฒนาตนเองด้วยทุนทางสังคม ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลางนั้น อาจเกิดจาก ทุนของสังคมที่เป็นผู้มีความรู้ ปราชญ์ของชุมชน มีอยู่มากนัก ประชาชนส่วนใหญ่ให้ความเชื่อถือและศรัทธาต่อศาสนา ยึดถือหลักธรรมในศาสนาให้เกิดความรัก เมตตาห่วงใยเอื้ออาทรต่อกัน ถ่ายทอดผ่านทางระบบวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน เช่น ประเพณีทำบุญ ของพุทธศาสนา ประเพณีงานแต่งงานศพ เป็นต้น จนสามารถดำรงชีวิตในชุมชนได้อย่างมีความสุขร่วมกัน ซึ่งพบว่าการพัฒนาอยู่ในระดับสูง เป็นการแสดงถึงความรักในชุมชนที่มีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจของสมาชิกในชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งสอดคล้องกับ โรเบิร์ต พัทนัม (Robert R. Putnam, 2000) ได้กล่าวถึง การมีสถานที่พบปะปฏิสัมพันธ์ โดยการผ่านทางกิจกรรมของชุมชน ทั้งนี้ได้มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพต่างๆ องค์การชุมชน และอาสาสมัครของชุมชนขึ้นมาเพื่อดูแลรักษาชุมชน และคอยอำนวยความสะดวกให้กับสมาชิกในชุมชน การนำเอาทุนทางสังคมที่เป็นทรัพยากรของชุมชนไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งส่วนมากชุมชนหมู่บ้านตามแนวชายแดน มักจะเป็นพื้นที่แห้งแล้ง ได้รับการพัฒนาน้อย แต่ก็ยังมีสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นโบราณสถาน มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมจำนวนหนึ่ง

เมื่อพิจารณารายละเอียดการพัฒนาชุมชนที่มีศักยภาพพึ่งตนเองในเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับสูง เช่นเดียวกับ โคเฮน และ อัฟฮอฟ (Cohen & Uphoff, 1981, p.6) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ต้องเข้ามาเกี่ยวข้อง ในเรื่อง การตัดสินใจ การร่วมมือเสียสละ การแบ่งปันผลประโยชน์และการประเมินผล ทั้งนี้อาจเกิดจาก การที่สมาชิกในชุมชนเกิดความรัก หมั่นละ เลยร่วมทุกข์ร่วมสุข ผ่านอันตรายต่างๆ มาด้วยกัน เนื่องจากอยู่ร่วมกันมาเป็นเวลานาน จึงทำให้เกิดความผูกพันกัน มีความรัก ความปรารถนาดี เหมือนเป็นญาติพี่น้องกัน บางหมู่บ้านมีนามสกุลเดียวกัน ทั้งหมู่บ้าน จึงมักจะเข้าร่วมกิจกรรมส่วนรวมด้วยความสมัครใจ มีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน มีอิสระและโอกาสในการแสดงความคิดเห็นเกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน ร่วมกันรับรู้ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินงานและร่วมประเมินผล ทั้งนี้หากชุมชนใดมี

ทุนทางสังคม และรู้จักนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แล้ว ก็จะสามารถพัฒนาชุมชนของตนเองได้อย่างต่อเนื่องต่อไป ทั้งนี้ได้นักวิชาการสนับสนุน คือ ทวีศักดิ์ นพเกสร (2540), บัญชร แก้วส่อง (2539), คูฟแมน (Koufman, 1949, p.7) ฮันติงตัน และ เนลสัน (Huntington & Nelson, 1976) และ วันชัย วัฒนศัพท์ (2546)

1.3 ชุมชนที่มีความปลอดภัยและสันติภาพ

การศึกษาองค์ประกอบการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งด้านการเป็นชุมชนที่มีความปลอดภัยและสันติภาพ ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง อาจเกิดจากการที่ชุมชนหมู่บ้านดังกล่าวเป็นชุมชนที่อยู่ตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ที่มีอาณาเขตทางพื้นดินติดต่อกัน เป็นระยะทางยาวถึง 165 กิโลเมตร ย่อมอาจเกิดความไม่ปลอดภัยขึ้นได้ ทั้งนี้อาจเกิดจากความเท่าเทียมและการได้รับการพัฒนาของชุมชนตามแนวชายแดนของทางฝั่งไทย กับฝั่งกัมพูชา แตกต่างกัน แต่ประชาชนก็สามารถเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน อย่างสันติสุขได้ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะการเป็นเครือญาติมาก่อนที่ยังไม่มีการแบ่งดินแดน พื้นที่ทางฝ่ายกัมพูชาเคยเป็นของไทยมาก่อน ประชาชนจึงมีความผูกพันทางสายเลือดซึ่งกันและกัน จึงพยายามที่จะช่วยเหลือกัน ทั้งในด้านชีวิตความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ และการช่วยเหลือในด้านมนุษยธรรม

เมื่อพิจารณารายละเอียดการพัฒนาชุมชนที่มีความปลอดภัยและสันติภาพในเรื่องความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างต่ำ อาจเกิดจากประชาชนตามแนวชายแดน เกิดความรู้สึกไม่ปลอดภัย เพราะยังคงมีปัญหาตามแนวชายแดนที่สำคัญ กระทบกระเทือนต่อความมั่นคงของรัฐ โดยเฉพาะต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในชุมชนหมู่บ้านตามแนวชายแดน และความรู้สึกที่เป็นจิตใต้สำนึกของคนที่เคยประสบกับการสู้รบตามแนวชายแดน การปล้นสะดม เมื่อครั้งก่อนที่ผ่านมา ทำให้เกิดความหวาดระแวง อาจจะเป็นสาเหตุอีกอย่างหนึ่ง ที่อาจจะเกิดปัญหาอาชญากรรมตามแนวชายแดน เกิดปัญหาที่กระทบกระเทือนต่อชีวิตและทรัพย์สิน ปัญหายาเสพติด ที่สามารถสร้างมูลค่าได้อย่างง่ายดาย ปัญหาการหลบหนีเข้ามาทำงาน และการให้ที่พักพิงแก่ผู้หลบหนีเข้าเมืองผิดกฎหมายก็จะตามมาตามมนุษยธรรม หรือได้ผลประโยชน์ตอบแทนแต่อย่างใดก็ตาม หน่วยงานด้านความมั่นคงของรัฐ โดยเฉพาะกองกำลังบูรพา ซึ่งเป็นหน่วยรับผิดชอบตามแนวชายแดน ได้ปฏิบัติหน้าที่อย่างรอบคอบ ด้วยการจัดตั้งจุดตรวจ คำนวณตรวจในพื้นที่รับผิดชอบตลอดแนวชายแดน และสร้างชุมชนตามแนวชายแดนให้มีความเข้มแข็ง สามารถดูแลกันเองได้ในระดับหนึ่ง ทั้งยังเป็น ส่วนที่คอยเฝ้าระวังปัญหาตามแนวชายแดน หากพบ กว้างระบบการรายงานข่าวสาร ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งที่ชุมชนตามแนวชายแดนได้ทำหน้าที่และแสดงออกให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนตนเอง อย่างไรก็ตาม ก็ไม่สามารถที่จะสกัดกั้นการกระทำที่ผิดกฎหมาย หรือภัยคุกคามที่กระทบกระเทือนต่อความมั่นคงได้

ทั้งหมด ประชาชนในชุมชนหมู่บ้านจำเป็นจะต้องพึ่งตนเอง ด้วยการจัดตั้งระบบป้องกันในชุมชน ระบบการเฝ้าระวังปัญหาตามแนวชายแดน มีระบบการแจ้งเตือนภัย/สัญญาณเตือนภัย ปัญหาในด้านอื่น ได้แก่ยาเสพติด อาชญากรรมในชุมชน ยังคงต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่ ร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐและคนในชุมชนหมู่บ้านชายแดน เช่นเดียวกับสมหวัง วิทยาปัญญานนท์ (2543) ที่กล่าวถึงสภาพหรือสภาวะที่แสดงถึงการเตรียมการ และการดำเนินการเพื่อป้องกันภัย อันตรายจากการปฏิบัติงานหรือการกระทำต่างๆ รวมถึงการแก้ไขและช่วยเหลือในกรณีฉุกเฉิน เช่นเดียวกับ ดำรง วงศ์คำจันทร์ (ม.ป.ป.) ที่กล่าวถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

เมื่อพิจารณารายละเอียดการพัฒนาชุมชนที่มีความปลอดภัยและสันติภาพในเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง นั้นอาจเกิดจากการได้รับการดูแลในเรื่องสุขภาพอนามัย เวชกรรมป้องกัน จากระบบงานสาธารณสุข ที่วางเครือข่ายอาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐานไว้ตามหมู่บ้าน ที่สามารถเข้าถึงประชาชนได้อย่างรวดเร็ว ให้ความรู้ทางด้านการศึกษาทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน สร้างสวัสดิการในชุมชน และช่วยกันปรับปรุงสภาพแวดล้อมที่ดีและสวยงาม ซึ่งประเวศ ะสี (2549) กล่าวถึงท้องถิ่นแห่งความปลอดภัยและสันติภาพนั้นเป็นปัจจัยประการหนึ่งที่จะทำให้ชุมชนที่เป็นชุมชนที่น่าอยู่ที่สุดในโลก

เมื่อพิจารณารายละเอียดการพัฒนาชุมชนที่มีความปลอดภัยและสันติภาพในเรื่อง ระบบป้องกันในชุมชน ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง อาจเกิดจากการจัดระบบการเฝ้าระวังในชุมชน เวยาม อาสาสมัคร ตำรวจบ้าน ที่หน่วยงานด้านความมั่นคงของรัฐให้การช่วยเหลือ ทำการฝึกอบรม ชักซ้อมการปฏิบัติ มอบหมายภารกิจให้ ซึ่งพบว่ามีการพัฒนาอยู่ในระดับสูง เช่นเดียวกับการยอมรับต่อกฎ ระเบียบข้อบังคับในชุมชน ที่แสดงให้เห็นถึง ความเข้มแข็งของชุมชน ที่ทุกคนเคารพกติกาของส่วนรวม นอกจากนี้ยังสร้างระบบการแจ้งเตือน สัญญาณเตือนภัยภายในชุมชน รวมไปถึงการชักซ้อมการอพยพ เมื่อมีศึกสงคราม ตลอดจนการให้ความรู้ด้านความปลอดภัยแก่ชุมชน เช่น การเรียนรู้เกี่ยวกับวัตถุระเบิด ทุ่นระเบิดกับระเบิดตามแนวชายแดน ซึ่ง สมณะ โพธิ์รักษ์ (2544) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะชุมชนเข้มแข็งประการหนึ่งคือ การเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง มีความพร้อมเพรียง สามัคคี อบอุ่น สามารถพึ่งพิงกันได้

เมื่อพิจารณารายละเอียดการพัฒนาชุมชนที่มีความปลอดภัยและสันติภาพในเรื่อง การมีความสุขในชุมชน ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับสูง อาจเกิดจากประชาชนส่วนใหญ่มีครอบครัวที่อบอุ่น อยู่กันในฐานะเครือญาติ เป็นครอบครัวขนาดใหญ่ และอาศัยอยู่ในชุมชนอย่างมีความสุข เพราะเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของตนเอง ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคีในชุมชน เสริมให้เกิดความพอใจในความเป็นอยู่ ซึ่งประทีป ม. โกมลมาส (2536) ได้กล่าวถึงการผนึกกำลังกันทำความดี ซึ่งเป็นเงื่อนไขของความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและความอยู่ดีกินดีของทุกชุมชนและของมนุษยชาติ

โดยส่วนรวม การรู้จักใช้และการทำนุบำรุงรักษาสังแวดล้อมเป็นคุณธรรมที่ไม่มีเขตแดน และ
 ดังเช่นที่ว่า การมีความสุขในการอยู่อาศัยนั้น มักเกิดจากการมีอาชีพและรายได้ที่เพียงพอแก่การ
 ดำรงชีพ

1.4 ชุมชนที่มีภาวะผู้นำเข้มแข็ง

การศึกษาองค์ประกอบการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งด้านการเป็นชุมชนที่มีภาวะผู้นำ
 เข้มแข็งซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง นั้น อาจเกิดจาก การที่ผู้นำชุมชน นั้นมักได้รับการ
 เลือกตั้งจากประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชน ดังนั้นย่อมต้องได้รับการเชื่อถือและศรัทธาจากประชาชนที่
 เป็นสมาชิก และมักจะเป็นคนดี เสียสละเพื่อส่วนรวม สามารถเป็นปากเสียงให้กับสมาชิกได้ เป็น
 คนที่มีคุณธรรม และจริยธรรม มีความมุ่งมั่นและเสียสละ แต่ผู้นำชุมชนอาจจะมีภาวะการเป็นผู้นำ
 ที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ด้วยความหลากหลายของปัญหาของชุมชน ระดับความร่วมมือของสมาชิก การ
 มองไปข้างหน้าของชุมชนร่วมกัน ซึ่งจะต้องมีคณะกรรมการหรือทีมงานที่สามารถทำงานร่วมกัน
 อย่างมีประสิทธิภาพ กำหนดเป้าหมายในการพัฒนาชุมชนของตนเอง อย่างต่อเนื่อง และม
 ีความสามารถในการเจรจากับภายนอกเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนของตนเอง ซึ่ง กริชแฮม
 (Grisham, Vaughn L. Jr, 1999) ได้อ้างถึงผู้นำคนหนึ่งในงานวิจัยที่เมืองทูเปโล ว่า หากต้องการ
 ชุมชนที่ดี ผู้นำจะต้องทำหน้าที่เป็นผู้นำด้วยตนเอง

เมื่อพิจารณารายละเอียดการพัฒนาการเป็นชุมชนที่มีภาวะผู้นำเข้มแข็งในเรื่อง
 การมีวิสัยทัศน์ ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง อาจเกิดจาก ผู้นำบางคนในชุมชน อาจเป็น
 บุคคลที่มีคุณธรรม ประชาชนให้ความรัก เชื่อถือและศรัทธา อันอาจเกิดจาก การวางตัวที่ดีในชุมชน
 หรือ เป็นเครือญาติกับอดีตผู้นำชุมชนเก่า แต่อาจจะไม่มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนา นำพาชุมชนไปสู่
 การพัฒนาได้ ซึ่งการกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาจำเป็นต้องระดมความคิดเห็นของทุกฝ่าย
 สามารถมองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นได้ทั้งปัจจุบันและอนาคต จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้าน
 การพัฒนาอย่างเห็นผล ในเรื่องนี้ มิทเชล และ ลาร์สัน จูเนียร์ (Michell and Larson, Jr., 1987, pp.
 435-436) ได้ชี้ให้เห็นองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ ในการพิจารณาว่าผู้นำใดมีภาวะผู้นำหรือไม่
 ได้แก่ ผู้นำเป็นกระบวนการ มีระดับความถูกต้องของการใช้อิทธิพล และ มีความสำเร็จของ
 จุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

เมื่อพิจารณารายละเอียดการพัฒนาชุมชนที่มีภาวะผู้นำเข้มแข็งในเรื่องการสร้าง
 แรงคลใจ ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง อาจเกิดจากตัวของผู้นำชุมชนที่มีความสามารถในการ
 โน้มน้าวจิตใจของสมาชิกได้มากน้อยอย่างไร มีศิลปะในการพูดจูงใจคน ตลอดจนกระทำตน
 ให้เป็นแบบอย่างที่ดี ซึ่งผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ มักจะได้รับความเชื่อถือก็ต่อเมื่อ มีวาทะในการพูดที่

ประชาชนนิยมชื่นชอบ เช่นเดียวกับ ชวาศต์ (Schwartz, 1980, p.491) กล่าวว่า ภาวะผู้นำต้องใช้ ศิลปะในการชี้แนะลูกน้อง หรือผู้ร่วมงานให้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความกระตือรือร้นและเต็มใจ

เมื่อพิจารณารายละเอียดการพัฒนาชุมชนที่มีภาวะผู้นำเข้มแข็งในเรื่องการมี บารมี ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับปานสูง อาจเกิดจากการที่ผู้นำได้รับความไว้วางใจจากสมาชิก ในชุมชนด้วยกันแล้ว จะต้องมีการมีทั้งทางความเมตตา การให้ และการเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือ จนได้รับการยอมรับจากสมาชิกในชุมชน ผู้นำได้แสดงออกถึงความยุติธรรม แก้ไขปัญหาความขัดแย้ง อย่างชัดเจน ซึ่งเป็นพื้นฐานที่มาจากความเชื่อถือในตัวบุคคลของสมาชิก จนได้รับคำชมเชยจาก ผลสำเร็จของงาน ซึ่งโรบบิน (Robbins, 1989, p.302) กับ สโตนเนอร์และฟรีแมน (Stoner and Freeman, 1989, p.459) ได้กล่าวเหมือนกันเกี่ยวกับการใช้อิทธิพลต่อกลุ่ม การชี้แนะ เพื่อให้ ประสบความสำเร็จตาม เป้าหมายหมายที่ตั้งไว้

เมื่อพิจารณารายละเอียดการพัฒนาชุมชนที่มีภาวะผู้นำเข้มแข็งในเรื่องการสำนึก ต่อการเป็นผู้นำ ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับสูง อาจเกิดจากการที่ผู้นำได้รับการเลือกตั้งจากสมาชิก ในชุมชน อันอาจเกิดจากการยอมรับนับถือของคนในชุมชน จึงทำให้ผู้นำต้องมีจิตสำนึกในความ เป็นผู้นำที่มีคุณธรรมและจริยธรรม มีความมุ่งมั่นและเสียสละ เปิดโอกาสและเคารพความคิดเห็น ของผู้อื่น ด้วยการยอมรับในความสำเร็จและความล้มเหลว ทั้งนี้ผู้นำในชุมชนชายแดน มักจะเป็น บุคคลที่พูดเก่ง และมีบุคลิกทำทางน่าเชื่อถือ ประชาชนให้ความไว้วางใจ ตลอดจนบางคนอาจจะมี อิทธิพลหรือมีบารมีในพื้นที่ มาแต่ก่อน ซึ่งแมคฟาร์แลนด์ (McFarland, 1979, p.303) ได้กล่าวถึง ความสามารถในการชี้แนะ สั่งการ หรืออำนวยความสะดวก หรือมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้อื่นเพื่อให้มุ่ง ไปสู่จุดหมายที่กำหนดไว้เช่นเดียวกับอุทัย ดุลยเกษม และ อรศรี งามวิทย์พงศ์ (2540) ที่กล่าวถึง ภาวะผู้นำต้องมีคุณธรรมพื้นฐานในเรื่อง ความเสียสละ อดทน ซื่อสัตย์ เมตตากรุณา

1.5 ชุมชนที่มีเครือข่าย

การศึกษาองค์ประกอบการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งด้านการเป็นชุมชนที่มีเครือข่าย ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง อาจเกิดจาก ระดับความร่วมมือในชุมชนและนอกชุมชน ที่มี การประสานสอดคล้อง โดยมุ่งถึงผลประโยชน์ของชุมชนโดยรวม โดยเฉพาะ ชุมชนหมู่บ้านใน พื้นที่ชายแดน มักจะมีชุมชนที่อยู่ติดกัน หรืออยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน จึงมีการพึ่งพากันในเรื่อง การทำมาหากิน การแลกเปลี่ยนทรัพยากร และจากการที่เคยประสบภัยจากการสู้รบมาก่อนร่วมกัน จึงมีความรักความผูกพันกัน คอยสอดส่องดูแลให้แก่ สร้างเป็นพลังเครือข่ายของชุมชนขึ้นมา โดย ได้รับการสนับสนุนจากภายนอกที่เป็นหน่วยงานของรัฐ และภาคประชาสังคมที่คอยช่วยเหลือ เรียกร้องสิทธิขั้นพื้นฐานให้แก่ชุมชน ซึ่งในเรื่องนี้ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2541) ได้กล่าวถึง การ สร้างพันธมิตร เพื่อพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน เช่นเดียวกับ อัดัม เบอร์ก (Adam Burke, 1999,

pp. 76-79) ได้กล่าวถึงการใช้เครือข่ายเพื่อเสริมสร้างศักยภาพและสนับสนุนการเสริมสร้างอำนาจแก่ประชาชน และ เพื่อเป็นช่องทางสำหรับการให้บริการแก่ประชาชน

เมื่อพิจารณารายละเอียดการพัฒนาชุมชนที่มีเครือข่ายในเรื่องความร่วมมือ ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับ ปานกลาง อาจเกิดจาก การที่ชุมชนแต่ละชุมชนมักจะมีความรักในชุมชนของตนเอง โดยในขั้นต้นอาจจะไม่มีความสนใจในระหว่างชุมชนด้วยกัน หรือมีความสนใจก็เป็นเพราะเพียงมีผลประโยชน์ของชุมชนร่วมกัน และยังไม่มีความเข้าใจต่อความเป็นเครือข่ายซึ่งกันและกันว่าจะได้รับประโยชน์ตอบแทนมาในด้านใดแต่ก็ยังคงได้รับความร่วมมือ โดยการรวมเข้าเป็นกลุ่มอาชีพ กลุ่มสหกรณ์ทางการเกษตร สร้างระบบการติดต่อสื่อสารในแนวราบที่สามารถพัฒนาความสัมพันธ์ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีการประสานงานเมื่อชุมชนหนึ่งเกิดปัญหาที่จะไปกระทบอีกชุมชนหนึ่ง หรือขอความช่วยเหลือเมื่อไม่มีขีดความสามารถ ซึ่งพอล สตาร์กีย์ (Paul Starkey, 1997) ได้กล่าวถึงเครือข่าย ที่รวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน โดยสมัครใจ เช่นเดียวกับ กาญจนา แก้วเทพ (2540, หน้า 53-59) ที่ชี้ให้เห็นถึงความร่วมมือของเครือข่ายที่มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

เมื่อพิจารณารายละเอียดการพัฒนาชุมชนที่มีเครือข่ายในเรื่องการสนับสนุนจากภายนอก ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง อาจเกิดจาก การที่เคยได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานด้านความมั่นคงและ องค์การเอกชน เมื่อครั้งประสบภัยจากการสู้รบ ซึ่งครั้งนั้นได้รับการดูแลและช่วยเหลือมากมาย ปัจจุบันสถานการณ์ตามแนวชายแดนอยู่ในภาวะปกติก็ย่อมๆ ได้รับช่วยเหลือจากภายนอกน้อยลง แต่ยังคงมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่คอยดูแลจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาแต่ละชุมชน และรวมไปถึงการให้ความช่วยเหลือทางด้านการตลาด ราคาผลผลิต ตลอดจนการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่กัน ทั้งนี้ เครือข่ายจากภายนอกเป็นส่วนสำคัญอีกด้านหนึ่ง ที่ทำให้ชุมชนมีการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานปกครองท้องถิ่น และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และรวมไปถึงภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ที่คอยให้ความช่วยเหลือแก้ปัญหาในสิ่งที่กระทบประเทือนต่อความเป็นอยู่ รายได้ อาชีพ ตลอดจนเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ทางด้านศาสนา และเมื่อรู้จักวางเครือข่ายความร่วมมือแล้ว ก็จะทำให้การบริหารงานในชุมชน มีความประหยัดทั้งเวลา และงบประมาณได้เป็นอย่างดี ซึ่ง โรเบิร์ต พัทนัม (Robert R. Putnam, 2000) ได้ให้ความสำคัญกับเครือข่ายที่เป็นองค์กรทางสังคม และการช่วยเหลือจากภายนอก

เมื่อพิจารณารายละเอียดการพัฒนาชุมชนที่มีเครือข่าย ในเรื่องการสร้างเครือข่าย ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง อาจจะเกิดจากเครือข่ายที่มีอยู่โดยที่สมาชิกในชุมชนไม่รู้ตัว อันได้แก่ การมีเพื่อน พวักพ้อง การที่ชุมชนอยู่ใกล้กัน ในอาณาบริเวณเดียวกัน จึงมีการแลกเปลี่ยน

ทรัพยากรกัน บางเรื่องใช้ร่วมกันเช่น สระน้ำกลางบ้าน เป็นต้น มีการพบปะเพื่อสนทนา แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำงานแก่กัน แต่ก็ยังเป็นเครือข่ายที่มีศักยภาพระดับหนึ่งเท่านั้นไม่มีศักยภาพพอที่จะพัฒนาไปสู่การรวมตัวเพื่อผลประโยชน์ของชุมชนที่ถาวรได้ ทั้งนี้ยังคงต้องพึ่งพา และต้องได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบของรัฐ ซึ่งมีนักวิชาการสนับสนุน การสร้างเครือข่ายของชุมชน คือ กาญจนา แก้วเทพ (2540, หน้า 53-59), อุทัย ดุลยเกษม และ อรศรี งามวิทยาพงศ์ (2540), สัจญา สัจญาวิวัฒน์ (2541) และ โรเบิร์ต พัทนัม (Robert R. Putnam, 2000)

1.6 ชุมชนที่มีจิตวิญญาณ

การศึกษาองค์ประกอบการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งด้านการเป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับสูง ซึ่งอาจจะเกิดจากการที่สมาชิกได้อาศัยอยู่ในแต่ละชุมชนมาเป็นระยะเวลานาน โดยอาศัยสืบทอดต่อกันมาหลายชั่วคน และส่วนใหญ่ไม่ได้อพยพหนีไปไหน เคยร่วมทุกข์ร่วมสุข เคยประสบอยู่ในภาวะอันตรายร่วมกัน เมื่อครั้งมีการสู้รบตามแนวชายแดน จึงทำให้เกิดความผูกพัน มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน และมีความเชื่อมั่น ไว้วางใจต่อกันและพวกของตนเอง โดยต่างมีเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ รักและหวงแหนแผ่นดินเกิดของตนเอง โดยเฉพาะที่ ทำกิน ชุมชนได้รับอิทธิพลจากคำสั่งสอนของศาสนาพุทธ และศาสนาอื่น ๆ ที่คอยกล่อมเกลาคคนในชุมชนให้เป็นคนดี มีศีลธรรม มีธรรมเป็นเครื่องนำทางชีวิต จึงทำให้ส่วนรวมมีความสุขการดำรงชีวิตอยู่ในชุมชน ซึ่งสมณะ โพธิรักษ์ (2544) กล่าวถึงลักษณะชุมชนเข้มแข็งที่สัมผัสได้ในความเป็นปึกแผ่นแน่นหนาของความเป็นภราดร เป็นเรื่องของจิตวิญญาณ การเสียสละมีน้ำใจ ไม่เอาเปรียบ เห็นคุณค่าของคนตามศีลธรรม และ เสียสละอย่างเป็นสุข เช่นเดียวกับ ประเวศ วะสี (2549) ที่กล่าวถึงท้องถิ่นแห่งสุขภาวะทางจิต ที่เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ท้องถิ่นน่าอยู่

เมื่อพิจารณารายละเอียดการพัฒนาชุมชนที่มีจิตวิญญาณในเรื่องการสำนึกความเป็นชุมชน ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับสูง อาจเกิดจากการที่อาศัยอยู่ในชุมชนมาเป็นเวลานานเกิดความรู้สึกว่าชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของตนเอง เกิดความรักและหวงแหน และเมื่ออาศัยอยู่ก็เกิดความอบอุ่นทั้งทางร่างกายและจิตใจ แม้ว่าจะตัวของชุมชนจะไม่เจริญเท่าใดนัก แต่สมาชิกส่วนใหญ่ก็มีความสุขที่ได้อยู่ มีความอบอุ่น เพราะเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของตนเอง เกิดความสัมพันธ์ต่อกัน ในระหว่างสมาชิกในชุมชน และเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นก็จะแสดงความรับผิดชอบร่วมกัน ซึ่ง อุทัย ดุลยเกษม และ อรศรี งามวิทยาพงศ์ (2540) ได้กล่าวถึงลักษณะของชุมชนที่คาดหวังว่าจะต้องเป็นมีความรัก ห่วงแหนชุมชน มีความสำนึกในความเป็นชุมชน

เมื่อพิจารณารายละเอียดการพัฒนาชุมชนที่มีจิตวิญญาณในเรื่องการเป็นชุมชนที่มีน้ำใจ ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับสูง อาจเกิดจากปัจจัย ต่างๆ ที่ได้กล่าวมา เชื่อมโยงสอดคล้องประสานให้เกิดการมีน้ำใจต่อกันและกัน ไม่เบียดเบียนเอารัดเอาเปรียบกัน เสียสละเพื่อส่วนรวม มีการ

แบ่งปันให้แก่กัน และช่วยเหลือกันยามเมื่อมีภัย หรือประสบปัญหา แต่อย่างไรก็ตามในทุกชุมชนย่อมมีทั้งคนดีคนเลว ที่ผสมปะปนกันไป ก็ย่อมมีคนที่ไม่เอาดีเอาเปรียบเห็นแก่ตัว ซึ่งคนเหล่านั้นก็จะถูกสมาชิกส่วนใหญ่ลงโทษทางสังคม เช่น ไม่พูดจาด้วย ไม่สนใจ และถึงขั้นขับไล่ออกจากชุมชน หรือ ให้กฎหมายลงโทษ ซึ่ง สมณะ โพธิ์รักษ์ (2544) ได้กล่าวถึงลักษณะชุมชนที่เข้มแข็งที่ต้องเป็นชุมชนที่มีน้ำใจต่อกัน

เมื่อพิจารณารายละเอียดการพัฒนาชุมชนที่มีจิตวิญญาณ ในเรื่องการเป็นชุมชนที่มีคุณธรรม ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับสูง อาจเกิดจากการอยู่ร่วมกันมาเป็นเวลานาน บางชุมชนอยู่สืบทอดต่อกันมาชั่วลูกชั่วหลาน มีความหลากหลายในอายุ ทั้ง คนแก่ วัยทำงาน เด็ก สตรี ทั้งหลายจะอยู่ร่วมกันได้ก็ต้องมีการให้ความเคารพแก่กัน เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน และมีความเมตตากรุณาในฐานะเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน และจะต้องพึ่งพากันได้ โดยมักจะเห็นได้จากการเดินทางเข้าไปในเมืองหรือการช่วยกันดูแลเด็กเล็ก ๆ เมื่อ อีกครอบครัวหนึ่งไปทำงาน หรือคอยสอดส่องดูแลภัยต่างๆ ให้แก่กัน โดยรวมไปถึงการเฝ้าระวังปัญหาตามแนวชายแดน ที่เป็นปัญหาที่จะมากระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนหมู่บ้านชายแดนโดยตรง ซึ่ง โรเบิร์ต พัทนัม (Robert R. Putnam, 2000) ได้อธิบายถึงประชาสังคมที่เข้มแข็ง ต้องมีระบบความไว้วางใจกัน เช่นเดียวกับ เสรี พงษ์พิศ (2550) ที่กล่าวถึงหัวใจของขบวนการประชาชน คือ จิตวิญญาณ (spirit)

2. การพัฒนาองค์ประกอบของชุมชนยั่งยืน

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว มีการพัฒนาชุมชนไปสู่ความยั่งยืนอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีการพัฒนาชุมชนในด้านชุมชนการพัฒนาทุนมนุษย์อยู่ในระดับสูง ด้านการพัฒนาสังคมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับปานกลาง และด้านการพัฒนา อยู่ในระดับปานกลางตามลำดับ การศึกษาดังกล่าวสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

จากผลการศึกษาพบว่าชุมชนหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว มีการพัฒนาชุมชนไปสู่ความยั่งยืน อยู่ในระดับปานกลาง อาจเกิดจากการพัฒนาเพื่อความยั่งยืน เป็นเรื่อง ที่ทุกภาคส่วนกำลังให้ความสนใจ โดยเฉพาะ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ที่หากใช้หมดไปจะกระทบกระเทือนต่อชีวิตของมนุษยชาติ โดยในส่วนของชุมชนหมู่บ้านตามแนวชายแดน มักจะยังไม่ค่อยสนใจในเรื่อง นี้เท่าใดนัก เพราะพื้นฐานของประชาชนตามแนวชายแดน ยังคงมีปัจจัยในเรื่องการทำมาหากินเลี้ยงชีพ ทำอย่างไรให้ได้มาซึ่งรายได้ และรายอันอาจจะเป็นไปตามกระแสการบริโภคนิยม ที่บางรัฐบาลได้ยึดเยื้อให้กับประชาชนจนเกิดความเคยชิน และเรียกร้องหาอยู่ทุกเวลา เลยทำให้ลืมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อรักษาไว้ให้ลูกหลาน การพัฒนาทางเทคโนโลยีใหม่ ๆ เกิดขึ้นมาเพื่ออำนวยความสะดวกแก่

ชีวิตมนุษย์ แต่ในทางตรงกันข้ามหากไม่รู้จักใช้แต่พอเพียง ก็จะกลับมาทำลายตัวมนุษย์เองได้ ซึ่งชุมชนชายแดน ยังรู้จักเทคโนโลยี ไม่มากนัก แต่อย่างไรก็ตาม การส่งเสริมแนวคิดการอยู่อย่างพอเพียง ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทำให้ประชาชนตามแนวชายแดนอยู่กันอย่างร่มเย็น ร่มเย็น ทั้งในการบริโภค และการดำรงตนอยู่ในสังคม สิ่งนี้สามารถช่วยเหลือและบรรเทาภัยที่จะเกิดขึ้นในอนาคต จากการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยลงได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งประเวศ วะสี (2549) ได้อธิบายถึงท้องถิ่นที่น่าอยู่นั้น จะต้องเป็นท้องถิ่นแห่งความพอเพียงประการหนึ่ง เช่นเดียวกับนิตยา กมลวาทนนิศา (2546) ได้กล่าวว่าควรยึดแนวคิด "เศรษฐกิจพอเพียง" เป็นปรัชญานำทาง โดยมุ่งการพัฒนาที่มีคุณภาพพระหว่าง มิติทางเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างเกื้อกูลกัน เพื่อความเจริญทางเศรษฐกิจและความอยู่ดีมีสุขของประชาชนตลอดไป

2.1 ชุมชนยั่งยืนด้านชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชน

การศึกษาองค์ประกอบของการพัฒนาชุมชนที่มุ่งไปสู่ความยั่งยืนด้านชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับสูง อาจเกิดจาก ประชาชนในชุมชนชายแดน ได้รับโอกาสในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และเข้าใจถึงความมนุษย์ ที่อยู่ในสังคม ที่จะต้องดำเนินชีวิตได้อย่างมั่นคงและปลอดภัย มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมที่อยู่ใกล้ตัว และยังมีการพัฒนาตนเองให้สามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพ เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีมีความสุขและมีความมั่นคงในชีวิต ซึ่งสัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2540, หน้า 80-87) ได้เสนอตัวแบบการทำงานของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคน เป็นประการสำคัญประการหนึ่ง

เมื่อพิจารณารายละเอียดการพัฒนาชุมชนไปสู่ความยั่งยืนด้านชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนในเรื่องพฤติกรรม ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับสูง อาจเกิดจากการที่ประชาชนในชุมชนชายแดน มีความรู้สึกในความเท่าเทียมกัน ความเป็นมนุษย์ พร้อมทั้งรักษาสีศิลปวัฒนธรรมอันดีงามไว้ให้ลูกหลาน ด้วยการสร้างจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อตนเองและคนอื่น มีความเสมอภาคในโอกาสที่จะได้รับ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการประกอบอาชีพ การได้รับการดูแลบริการขั้นพื้นฐานจากรัฐ และมีความมุ่งมั่นขยัน เพื่อพัฒนาตนเองและครอบครัว ให้มีฐานะดีขึ้นตามลำดับ ซึ่งฉัตรพัชร ลือประดิษฐ์พงษ์ (2546) ได้กล่าวถึง การพัฒนาอย่างยั่งยืน ต้องให้ความสำคัญกับ การผสมผสานกันอย่างกลมกลืนระหว่างวัตถุประสงค์หรือความต้องการใน 3 ด้าน ประกอบด้วย ความต้องการทางสังคม ความต้องการทางเศรษฐกิจ และการรักษาสภาพแวดล้อม

เมื่อพิจารณารายละเอียดการพัฒนาชุมชนไปสู่ความยั่งยืนด้านชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนในเรื่องวิถีชีวิต ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับสูง อาจเกิดจากการที่ประชาชนในชุมชน

ชายแดนสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมั่นคงปลอดภัย อันเนื่องมาจากสถานการณ์ตามแนวชายแดนที่มีความสงบสุข มีระบบการสร้างหลักประกันในการดำเนินชีวิต พ่อแม่แม่เก็บหอมรอมริบ ไว้ให้ลูกหลาน และพัฒนาพัฒนาฐานะของครอบครัวตนเองให้ทัดเทียมเพื่อนบ้าน ส่งบุตรหลานเข้ารับการศึกษานในเมือง ให้ได้รับความรู้สูง ๆ ชีวิตความเป็นอยู่ได้รับการพัฒนาจากภาครัฐ และเอกชนที่คอยให้ความช่วยเหลือ แต่อย่างไรก็ตามชุมชนชายแดน ก็ยังคงมีเอกลักษณ์ในความเป็นวิถีชีวิตที่ต้องคอยหลบหลีกภัยอันตราย เรียนรู้ที่จะต้องอยู่กับพื้นที่ที่มีทุนระเบิดกับระเบิด ตลอดจนวิถีชีวิตตามแนวชายแดนที่ต้องระมัดระวังอันตราย จากโจรผู้ร้าย และในตัวของประชาชนเองก็รู้จักทำการค้าบริเวณแนวชายแดนทั้งที่หลบเลี่ยงและถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งนิคยา กมลวาทินสา (2546) ได้กล่าวถึง การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทย ต้องคำนึงถึงความเป็นองค์รวมของทุกๆ ด้านอย่างสมดุล บนพื้นฐานของทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมไทย ด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่ม ด้วยความเอื้ออาทร เคารพซึ่งกันและกัน เพื่อความสามารถในการพึ่งตนเอง และคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างเท่าเทียม

เมื่อพิจารณารายละเอียดการพัฒนาชุมชนไปสู่ความยั่งยืนด้านชุมชนเพื่อการพัฒนา มนุษย์ในเรื่องการพัฒนาจิตใจ ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับสูง อาจเกิดจากการที่สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกันมาเป็นเวลานาน จึงมีความรู้สึกที่ดี มีความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง ที่มีการพัฒนาทัดเทียมกับชุมชนอื่นๆ และมักจะได้รับการแบ่งปันผลประโยชน์จากส่วนรวมในรูปของผลตอบแทนจากคุณงามความดี หรือการลงทุนที่เป็นระบบกลุ่มหรือสหกรณ์ ทั้งนี้ได้มีการถ่ายทอดความคิดเพื่อการปลูกฝังการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และเล็งความคิดที่เห็นแก่ตัวโดยนำเอาทรัพยากรที่เป็นของส่วนรวมมาเป็นของตนเองซึ่งพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2541) ได้อธิบายว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนมีลักษณะที่เป็นบูรณาการ (Integrated) คือทำให้เกิดเป็นองค์รวม (Holistic) มีดุลยภาพ (Balance) คือ การทำให้กิจกรรมของมนุษย์สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ที่ต้องคำนึงถึงปัจจัยด้านมนุษย์

เมื่อพิจารณารายละเอียดการพัฒนาชุมชนไปสู่ความยั่งยืนด้านชุมชนเพื่อการพัฒนา มนุษย์ในเรื่องการพัฒนาคุณภาพ ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับสูง อาจเกิดจากการที่ประชาชนในชุมชน ได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิต มีความรู้สามารถนำไปประกอบอาชีพได้อย่างมั่นคง และทำได้อย่างหลากหลาย มีสุขภาพร่างกายที่ได้รับการดูแลจากการบริการพื้นฐานของรัฐอย่างทั่วถึง จนเกิดการพัฒนาแบบองค์รวม เพื่อให้เกิดความสมดุลในระบบธรรมชาติ ได้แก่การลดการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อนำมาสร้างบ้านของตนเอง การจับปลาด้วยเครื่องมือที่ไม่ทำลายพันธ์เป็นต้น เช่นเดียวกับพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2541) ได้ชี้ให้เห็นถึง การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องครอบคลุมทุกด้าน และสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นในธรรมชาติ

2.2 ชุมชนยั่งยืนด้านชุมชนเพื่อการพัฒนาสีเขียว

การศึกษาองค์ประกอบการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนด้านชุมชนเพื่อการพัฒนาสีเขียว ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง อาจเกิดจากประชาชนในชุมชนชายแดนได้รับทราบถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อตนเอง จึงเกิดการตื่นตัวในการที่จะทำให้สิ่งแวดล้อมใกล้ตนเองมีความปลอดภัย จากการถูกทำลาย โดยการกำหนดหน้าที่ บทบาท และแผนการปฏิบัติงานของชุมชนเป็นส่วนรวม มีระบบการเฝ้าระวัง การทำลายทรัพยากร และร่วมรณรงค์อย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะการรักษาทรัพยากรบริเวณใกล้แนวชายแดน เช่น แหล่งน้ำ แหล่งหาอาหาร หรือแม้กระทั่ง อาณาเขต/เขตแดนของประเทศ ที่จะต้องรักษาอธิปไตยไว้ไม่ให้ใครมารุกรานเอาผืนแผ่นดินของประเทศเราไป โดยเฉพาะ จากการที่มีชาวกัมพูชาเข้ามาถากถางพื้นที่ทำกินเข้ามาในเขตประเทศไทย ชาวบ้านในชุมชนตามแนวชายแดนก็ช่วยกันขับไล่ หรือแจ้งเจ้าหน้าที่ของรัฐเพื่อดำเนินการต่อไป ซึ่งนิตยา กมลวณิช (2546) ได้กล่าวถึง การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทยว่า เป็นการพัฒนาที่คำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสนองความต้องการในปัจจุบันโดยไม่ส่งผลเสียต่อความต้องการ ในอนาคต

เมื่อพิจารณารายละเอียดการพัฒนาไปสู่ชุมชนยั่งยืนด้านชุมชนเพื่อการพัฒนาสีเขียว ในเรื่องประชากร ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง อาจเกิดจากจิตสำนึกในการรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมของสมาชิกในชุมชนตามแนวชายแดน ยังมีอยู่ระดับหนึ่ง ซึ่งจำเป็นจะต้องพัฒนาต่อไป มีการสร้างพลังการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชน ด้วยการกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับ ในการจัดการทรัพยากร และร่วมมือกันแก้สิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายไป พร้อมกับร่วมป้องกันไม่ให้เกิดขึ้นใหม่ ได้แก่การร่วมกันปลูกป่า การทำฝายชะลอน้ำ เพื่อสร้างความชุ่มชื้นให้กับผืนดิน การปลูกหญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ เป็นต้น ซึ่ง ณัฐพัชร ลือประดิษฐ์พงษ์ (2546) ได้กล่าวถึง การใช้ทรัพยากรอย่างระมัดระวัง รักษาความสะอาดและบริสุทธิ์ของสภาพแวดล้อมให้คงอยู่สืบต่อไปในอนาคต

เมื่อพิจารณารายละเอียดการพัฒนาไปสู่ชุมชนยั่งยืนด้านชุมชนเพื่อการพัฒนาสีเขียว ในเรื่องมลภาวะ ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับกลาง อาจเกิดจากพฤติกรรมของคนในชุมชนชายแดน มักจะไม่ค่อยรักษาความสะอาดเท่าไรนัก การดูแลสุขภาพบิดา ขาดความเอาใจใส่ดูแล การทิ้งขยะยังไปเป็นที่เป็นทาง แต่ก็มีเริ่มเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้สารเคมีมาเป็นปุ๋ยชีวภาพ ปุ๋ยคอกที่ทำจากมูลสัตว์เป็นต้น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามาดูแลในเรื่องการกำจัดขยะ และการปรับปรุงทัศนียภาพในชุมชน ทั้งยังช่วยกันรักษาสระน้ำส่วนกลาง และไม่ก่อมลพิษทางอากาศ ซึ่งคณะทำงานที่ใช้ชื่อว่า The United Nations Commission on Sustainable Development (CSD) ได้

กำหนดตัวชี้วัดความยั่งยืนในด้านมิติด้านสภาพแวดล้อม ซึ่งจะให้ความสำคัญกับอากาศ ที่ดิน น้ำ และแหล่งน้ำ รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพ

เมื่อพิจารณารายละเอียดการพัฒนาไปสู่ชุมชนยั่งยืนด้านชุมชนเพื่อการพัฒนาสีเขียว ในเรื่องทรัพยากร ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง อาจเกิดจากความสามารถในการบริหารจัดการทรัพยากรที่ต้องอาศัยหลายฝ่ายช่วยกัน จะต้องทำความตกลงกัน โดยเฉพาะในเรื่องระบบการจัดสรรน้ำเพื่อการเกษตรที่ชลประทานส่งมาทางคลองส่งน้ำ ได้มีการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำขึ้นมาและทำความตกลงในการใช้ทรัพยากรน้ำที่เท่าเทียมกัน เมื่อได้ร่วมมือกันปลูกป่า และรักษาอธิปไตยตามแนวชายแดนไว้ได้แล้ว ชุมชนยังมีการอนุรักษ์ฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนตนเอง โดยรวมไปถึงการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมที่ถูกทำลายไปรวมไปถึงแหล่งท่องเที่ยว ที่ส่วนใหญ่จะเป็นโบราณสถานอีกด้วย ซึ่ง นิติยา กมลวาทินนิศา (2546) ได้ให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีที่นำมาใช้นั้น ควรเป็นไปในทาง "สร้างสรรค์" ไม่ใช่ "ทำลาย" พื้นฐานการผลิตที่คำนึงถึงคนรุ่นต่อไปได้ใช้ประโยชน์ และควรใช้เทคโนโลยีสะอาดให้มากที่สุด

2.3 ชุมชนยั่งยืนด้านชุมชนเพื่อการพัฒนาสร้างสรรค์

การศึกษาองค์ประกอบการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนด้านชุมชนเพื่อการพัฒนาสร้างสรรค์ ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง อาจเกิดจากการพัฒนาเป็นเรื่องใหม่ทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ ซึ่งมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่โดยตรง ซึ่งในชุมชนชายแดน สามารถนำเอาไปใช้ได้อย่างหลากหลายเพื่อประโยชน์ในการประกอบอาชีพ การดำรงชีวิตประจำวัน และเป็นการช่วยประหยัดการใช้ทรัพยากรได้ระดับหนึ่ง แต่ต้องคำนึงถึงระบบนิเวศและความสมดุลของธรรมชาติ ซึ่งฟรังซิสโก ดิ คาสติ (Francisco di Casti, 1995) ได้กล่าวถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่มีการพัฒนาความเจริญทางเศรษฐกิจ โดยต้องคำนึงถึง ปัจจัยทางสังคม สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศวิทยา ซึ่งเปรียบเสมือนเก้าอี้สี่ขาที่ต้องมีขาที่เท่ากัน

เมื่อพิจารณารายละเอียดการพัฒนาไปสู่ชุมชนยั่งยืนด้านชุมชนเพื่อการพัฒนาสร้างสรรค์ในเรื่องวิทยาศาสตร์ ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง อาจเกิดจากการได้รับความรู้ในเรื่องความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต และมีโอกาสในการรับการศึกษาอย่างทั่วถึงการใช้พลังงานทดแทนซึ่งเป็นพลังงานที่ได้จากมูลสัตว์เช่น ตะกิ้งอะเซททีลีน หรือการใช้เชื้อเพลิงที่ผลิตจากธรรมชาติ เป็นต้น ทั้งนี้ได้คำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรไว้จนถึงลูกหลานอีกด้วย ซึ่ง ฌูพัซซ์ ล็อบประคิษฐ์พงษ์ (2546) ได้ให้ความสำคัญกับการใช้พลังงานทดแทน และใช้ทรัพยากรอย่างระมัดระวัง

เมื่อพิจารณารายละเอียดการพัฒนาไปสู่ชุมชนยั่งยืนด้านชุมชนเพื่อการพัฒนาสร้างสรรค์ในเรื่องเทคโนโลยี ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง อาจเกิดจากชุมชนได้มีการ

ใช้เทคโนโลยีเพื่อการดำรงชีวิตประจำวัน ได้แก่อำนวยความสะดวกในครัวเรือน ในการประกอบอาชีพ สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืน โดยมีขอบเขตในการใช้เพื่อความสมดุลของระบบนิเวศ ลดปริมาณของเสียไม่ให้ทำลายสภาพแวดล้อม แต่ยังคงมีความเข้าใจในเรื่องกระบวนการผลิตโดยใช้เทคโนโลยีสะอาดน้อย ซึ่งนิตยา กมลวาทนิตสา (2546) ได้ให้ความสำคัญกับการใช้เทคโนโลยีสะอาดในกระบวนการผลิต

เมื่อพิจารณารายละเอียดการพัฒนาไปสู่ชุมชนยั่งยืนด้านชุมชนเพื่อการพัฒนา สร้างสรรค์ในเรื่องพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง อาจเกิดจากความพยายามที่จะให้มีการลดการใช้หรือบริโภคสิ่งที่ไม่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต แต่เนื่องจากประชาชนในชุมชนชายแดนได้รับการแนะนำและส่งเสริมให้เกิดการบริโภคนิยมโดยที่ไม่รู้ตัวโดยเรียนจากสื่อบ้าง คำบอกเล่าบ้าง ทำให้ไม่สามารถลดการบริโภคได้ จึงมีความจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรอย่างมากมาเพื่อสนองความต้องการของตนเอง แต่ก็ยังคงมีจิตสำนึกในการจะรักษา และรู้จักการนำกลับมาใช้ใหม่ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งผลจากการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงทำให้การพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนของชุมชน มองเห็นความสำเร็จได้ต่อไป ซึ่งสัญญา ศัญญาวิวัฒน์ (2540, หน้า 80-87) ได้กล่าวถึงการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ใกล้ตัว เป็นการพึ่งตนเองมากที่สุดและสามารถที่จะวางแผนการใช้ทรัพยากรที่พอดี ทำให้ผลผลิตที่เกิดขึ้นไม่มากหรือน้อยไป

2.4 ชุมชนยั่งยืนด้านชุมชนเพื่อการพัฒนาสังคม

การศึกษาองค์ประกอบการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนด้านชุมชนเพื่อการพัฒนาสังคม ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง อาจเกิดจากการดำเนินการด้านการสร้างความสมดุลของระบบนั้น จำเป็นจะต้องให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม เชื่อมโยงการพัฒนาทุกมิติให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง ด้วยการเสริมความพร้อมของชุมชน ให้สามารถรองรับผลกระทบที่เกิดจากกระแสโลกาภิวัตน์ และรู้จักใช้ทุนทางสังคมอย่างชาญฉลาด เพื่อการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนตามวิถีชีวิตของคนไทย ซึ่งกมลวาทนิตสา (2546) ได้กล่าวถึง การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทยถึงการ เปิดโอกาสให้ภาคีการพัฒนาต่างๆเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาด้วย

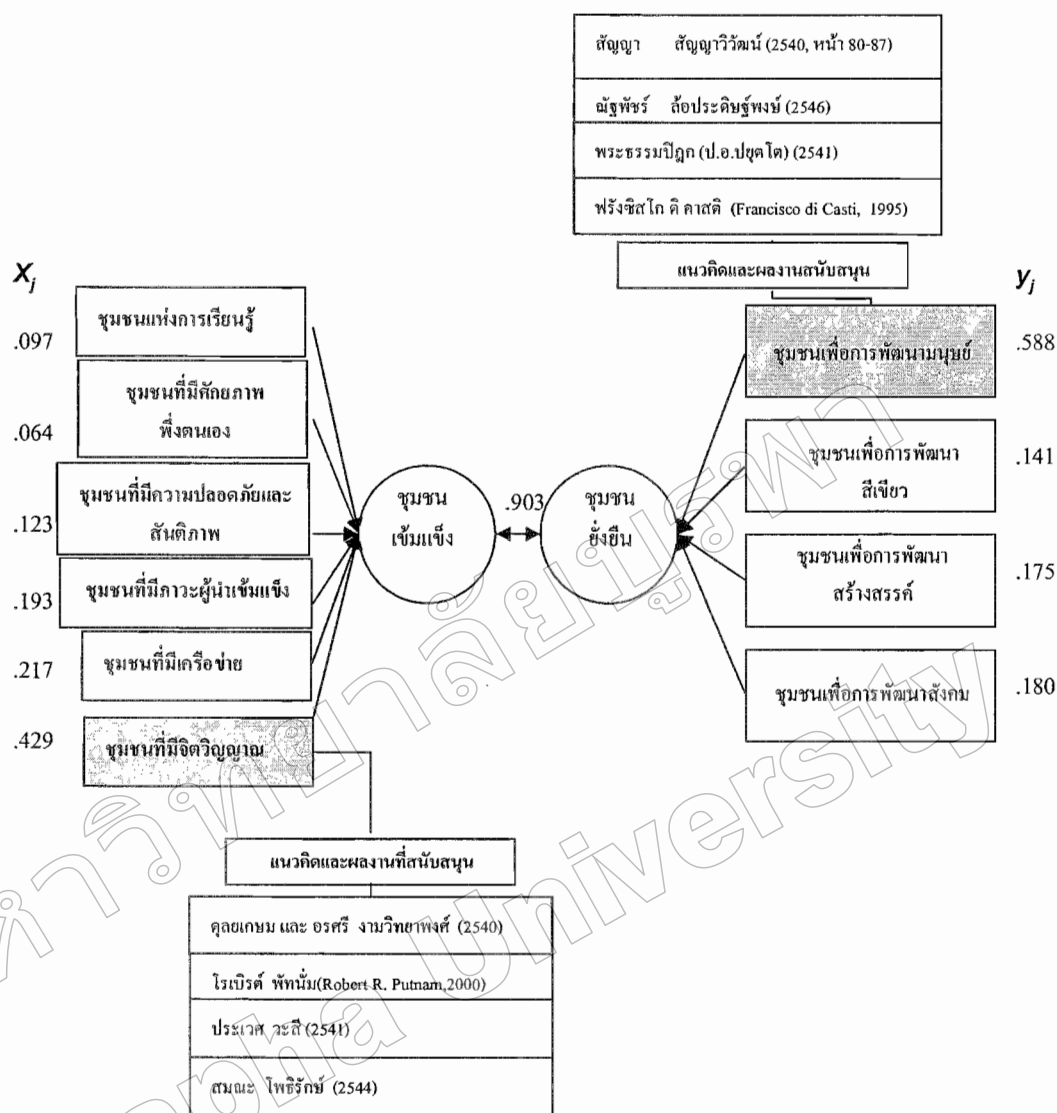
เมื่อพิจารณารายละเอียดการพัฒนาไปสู่ชุมชนยั่งยืนด้านชุมชนเพื่อการพัฒนาสังคม ในเรื่องการเสริมความพร้อมของชุมชน ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง อาจเกิดจากการสร้างพลังการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนชายแดน กระทำไปตามนโยบายที่กำหนดไว้ทั้งนี้อาจมีความชัดเจนในบางเรื่อง ซึ่งกำหนดให้มีการพัฒนาระบบคุ้มครองทางสังคมที่เอื้อประโยชน์อย่างยุติธรรมทุกชนชั้นอย่างเท่าเทียมกัน โดยมีการใช้ภูมิปัญญาของชุมชนให้สามารถรองรับกับการเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์ ด้วยการใช้ทุนทางสังคมให้เกิดประโยชน์สูงสุดและให้เกิด

ความยั่งยืนซึ่ง ฌูพัซร์ ล็อประดิษฐ์พงษ์ (2546) ได้กล่าวถึง การพัฒนาอย่างยั่งยืนเพื่อที่จะสนองความต้องการของผู้คนในอนาคต ให้เท่าเทียมกันกับปัจจุบัน และเน้นความเท่าเทียมกันทางสังคม ใช้ทรัพยากรเพื่อเหตุผลที่มีความสมดุลของธรรมชาติ

เมื่อพิจารณารายละเอียดการพัฒนาไปสู่ชุมชนที่ยั่งยืนด้านชุมชนเพื่อการพัฒนาสังคม ในเรื่องการสร้างความสมดุลของระบบ ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ในระดับกลาง อาจเกิดจากการระดมพลังจากทุกภาคส่วนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน แก้ปัญหาอย่างบูรณาการ หาทงลดทำลายค่านิยมและพฤติกรรมไม่เหมาะสม ได้แก่การบริโภคนิยม เชื่อมโยงการพัฒนาทุกมิติ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยการมองไปด้วยกัน แบบองค์รวม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์คือวิถีชีวิตที่ยั่งยืนของคนไทย ซึ่งพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2541) ได้อธิบายว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนมีลักษณะที่เป็นบูรณาการ (Integrated) คือทำให้เกิดเป็นองค์รวม (Holistic) มีดุลยภาพ (Balance) เช่นเดียวกับวิวัฒน์ชัย อัครการ (2546) ที่ให้ความสำคัญกับดุลยภาพระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยี

3. ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนเข้มแข็งกับชุมชนที่ยั่งยืน

ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนเข้มแข็งกับชุมชนยั่งยืน แสดงให้เห็นได้ตามภาพที่ 5-1

ภาพที่ 5-1 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างชุมชนเข้มแข็งกับชุมชนยั่งยืนและผลงานวิจัยสนับสนุน

จากภาพที่ 5-1 เป็นการยืนยันว่า องค์ประกอบการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง มีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบชุมชนยั่งยืนจริงอยู่ในระดับสูง เท่ากับ .903 โดยมีตัวแปรชุมชนที่มีจิตวิญญาณเป็นตัวแปรที่มีพลังในการสร้างความสัมพันธ์ ในขณะที่ตัวแปรตามชุมชนยั่งยืนก็มีตัวแปรด้านการพัฒนามนุษย์มีพลังต่อการพัฒนาของชุมชนยั่งยืนเช่นกัน

เมื่อพิจารณาตัวแปรต้นชุมชนเข้มแข็ง ด้านชุมชนที่มีจิตวิญญาณ มีพลังในการสร้างความสัมพันธ์ ซึ่ง มีงานวิจัยและแนวคิดของนักวิชาการสนับสนุนคือ คลุยเกษม และ อรศรี งามวิทยาพงศ์ (2540), โรเบิร์ต พัทนัม (Robert R. Putnam, 2000), ประเวศ วะสี (2541), สมณะ โพธิ์รักษ์ (2544) และงานวิจัยของ จงดี ทองคำ (2548), หาญศึก ทรงสวัสดิ์ (2550), และพัชรชาติ ศรีชัย (2552)

เมื่อพิจารณาตัวแปรตามชุมชนยั่งยืน ด้านชุมชนเพื่อการพัฒนามนุษย์ มีพลังในการพัฒนาไปสู่ชุมชนยั่งยืนได้นั้น ได้มีงานวิจัยและแนวคิดของนักวิชาการมาสนับสนุน คือ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2540, หน้า 80-87), ญัษฎ์พัชร ลือประดิษฐ์พงษ์ (2546), พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2541), ฟรังซิสโก ดิ คาสติ (Francisco di Casti, 1995) และ งานวิจัยของ ญัษฎ์ ศรีทอง (2549)

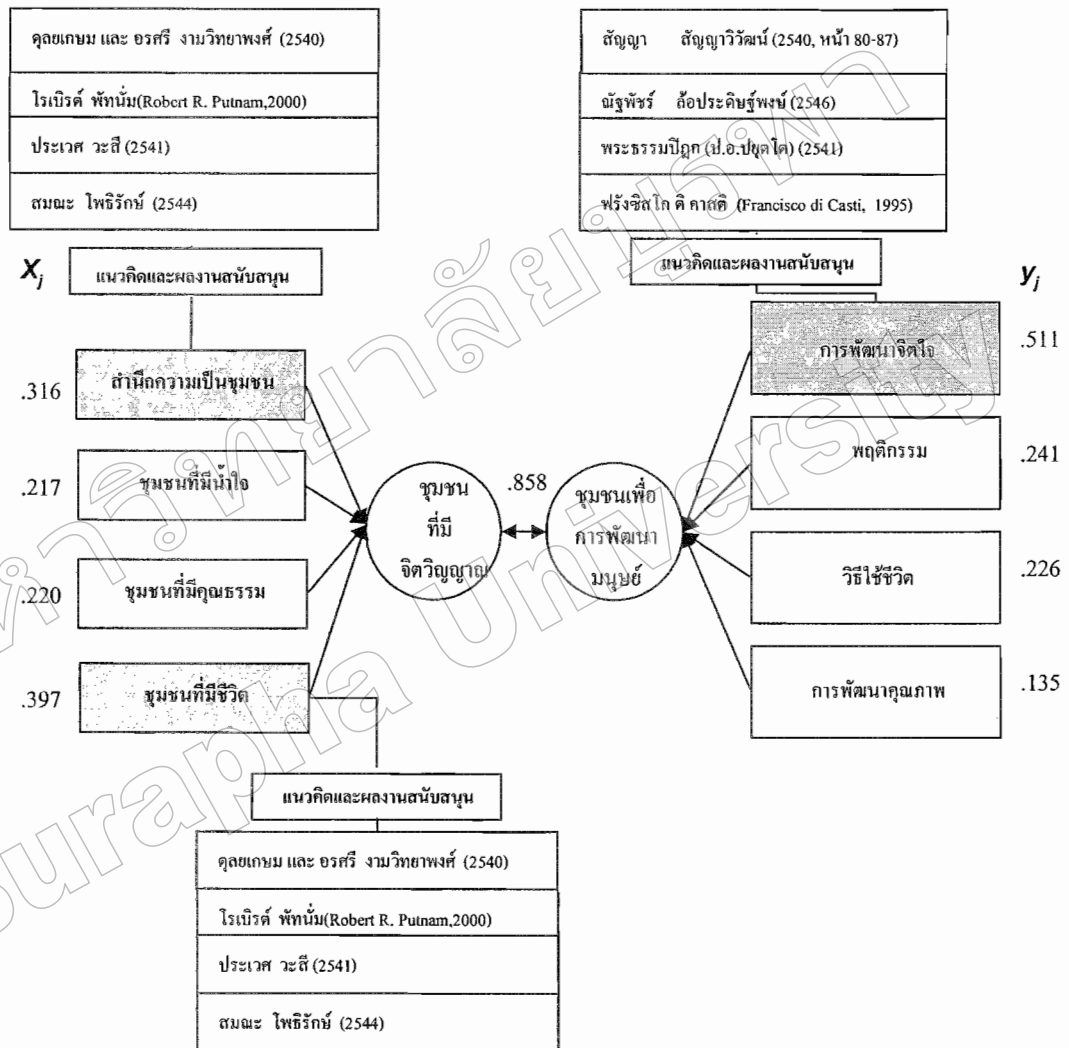
จึงเป็นการยืนยันว่า ชุมชนเข้มแข็งตามแนวชายแดนสามารถพัฒนาไปสู่ชุมชนยั่งยืนได้ว่าเป็นชุมชนที่มีศักยภาพ มีความรัก ความสามัคคี จงรักภักดีต่อชุมชน ทุกคนใฝ่เรียนรู้ มุ่งพัฒนาตนเองให้มีพลังความคิด พลังสติปัญญา เพื่อการพึ่งพาตนเองได้ในทุกด้านซึ่งงานวิจัยของบุญอนันต์ พินัยทรัพย์ และพลาพรรณ คำพรรณ (2548) ที่พบถึงกลุ่มอาชีพที่รวมตัวกัน และเกิดการเรียนรู้ที่จะบริหารจัดการด้วยกัน มีระบบเศรษฐกิจแบบพออยู่พอกิน คนมีวิถีชีวิตที่ประหยัดคอบคม มีการผลิตที่หลากหลาย รู้จักวางแผนจัดการทรัพยากร แก้ไขปัญหาต่างๆ ในชุมชนได้ด้วยตนเอง ทุกคนมุ่งหวังประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน ชุมชนมีเสถียรภาพ มีสันติสุข เพราะในชุมชนมีคุณธรรมนำชีวิต ทั้งนี้ นักวิชาการที่ยืนยันต่อความหมายดังกล่าวนี้ได้แก่ ประเวศ วะสี (2541), สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2541), สมหวัง วิทยะปัญญานนท์ (2550), เสรี พงศ์พิส (2550), ทศนีย์ ลักขณาภิชนัช และคณะ (2551), อุทัย คลุยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์ (2540)

จากนั้นได้ทำการศึกษาต่อไปอีกว่าตัวแปรต้นใดที่มีพลังในการทำนายตัวแปรชุมชนยั่งยืนได้ ซึ่งเป็นการทดสอบตามสมมุติฐานนั้น พลังของตัวแปรชุมชนเข้มแข็งสามารถทำนายตัวแปรชุมชนยั่งยืนได้ ทั้งนี้เนื่องจาก ตัวแปรต้นทุกตัวแปรได้ถูกนำมาใช้ทั้งหมด โดยจะเห็นว่าชุมชนเข้มแข็งที่ประกอบไปด้วย ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ชุมชนที่มีศักยภาพพึ่งตนเอง ชุมชนที่มีความปลอดภัยและสันติภาพ ชุมชนที่ภาวะผู้นำเข้มแข็ง ชุมชนที่มีเครือข่ายและชุมชนที่มีจิตวิญญาณนั้น สามารถนำไปพัฒนาเพื่อมุ่งไปสู่ชุมชนที่ยั่งยืนได้ แม้ว่าตัวแปรของชุมชนเข้มแข็งบางตัวจะมีค่าอ่อนแอ คือชุมชนแห่งการเรียนรู้ ที่ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2541) ได้กล่าวลักษณะของชุมชนแห่งการเรียนรู้ไว้ว่า เป็นชุมชนที่ตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา รู้ข่าวสารทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศ รวมทั้งการเพิ่มพูนความรู้บางด้านที่จำเป็น เช่น ด้านอาชีพ ด้านการเมือง การปกครอง ให้กับชุมชนอย่างครอบคลุมและลึก การเรียนรู้ที่เน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ การลงมือทำ

การร่วมมือทำเป็นกลุ่ม เป็นความจริง ผลการเรียนรู้จะเป็นพลังปัญญา พัฒนาชุมชนของตนได้ซึ่งงานวิจัยของ อดุลย์ วัจนศรี (2543) ได้สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน สำหรับชุมชนชายแดนอาจจะมีข้อจำกัดในการเรียนรู้ในเรื่องการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร เนื่องจากสาเหตุความจำเป็นในการดำรงชีพ และรวมไปถึงชุมชนที่มีศักยภาพพึ่งตนเอง ตาม ที่อุทัย คุลเกษม และ อรศรี งามวิทย์พงศ์ (2540) ได้กล่าวถึงชุมชนจะต้องมีศักยภาพที่พึ่งพิงตนเองได้ในระดับที่สูง โดยมีทุน แรงงาน ทรัพยากร เพื่อการยังชีพของครอบครัวตนเอง ซึ่งงานวิจัยของ วิชุลดา มาตันบุญ (2550) และงานวิจัยของ กนกรัตน์ กิตติวิวัฒน์ (2543) ได้สนับสนุนแนวคิดนี้ แม้จะมีการพึ่งพิงภายนอก ก็อยู่ในลักษณะที่ชุมชนมีอำนาจในการจัดการ การเลือกสรร การตัดสินใจ การมีส่วนร่วมสูง ไม่ว่าด้านอาชีพ การศึกษา การกินอยู่ ประเพณี การรักษาพยาบาล ซึ่งเรื่องดังกล่าวในบางประเด็น ชุมชนตามแนวชายแดนไม่ได้รับการเอาใจใส่เท่าที่ควร ทั้งนี้ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองนี้ เป็นปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการจัดการทรัพยากร วิถีชีวิตชุมชน โครงสร้างทางสังคม ค่านิยม การศึกษาเรียนรู้ รวมทั้งความสัมพันธ์เชิงสังคม และระดับปฏิสัมพันธ์ของชุมชน จึงนับเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง เช่นเดียวกับงานวิจัยของ บังอร เทพเทียน และคณะ (2551) ที่ศึกษาถึงความเข้มแข็งในระดับครอบครัว ในการพึ่งพาตนเองได้ทางเศรษฐกิจ เช่นเดียวกับสุพจน์ เลาวัลย์ศิริ (2543) ได้ศึกษาเรื่องบทบาทของรัฐในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งพบว่า ชุมชนจะต้องสามารถเลี้ยงตัวเองได้ สมาชิกมีงานทำ มีรายได้พอเพียงต่อการดำรงชีวิต สมาชิกเข้ามามีจิต ร่วมตัดสินใจ เน้นการกระจายอำนาจมากกว่าการรวมอำนาจ ตลอดจนการรักและห่วงหาพันทรัพยากรธรรมชาติ มีกิจกรรมทางศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบชุมชนยั่งยืนแล้วพบว่า ว่า ปัจจัยด้านการพัฒนามนุษย์มีพลังการในการพัฒนา มากซึ่งแสดงให้เห็นถึงทรัพยากรคน เป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนาไปสู่ชุมชนยั่งยืนได้ ซึ่งสอดคล้องกับ แนวคิดซึ่งเป็นผลจากการประชุมขององค์การสหประชาชาติ และสัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2540) ได้เสนอตัวแปรการพัฒนาของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ว่า เป้าหมายสำคัญของการพัฒนา คือ การทำให้คนเป็น “คนพัฒนา” หรือเป็น “คนเจริญ” เมื่อคนมีความเจริญทางปัญญา และมีคุณธรรม สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้แล้วเป็นผู้เห็นแก่ผู้อื่นตามสมควร ก็จะต้องช่วยกันพัฒนาท้องถิ่นให้เข้มแข็งได้อย่างยั่งยืน แนวคิดของผู้บริหารของสำนักงานเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 4 ท่าน คือ จักรมณท์ ผาสุกนิข, สมเจตน์ เทรกุลพ, สันติ บางอ้อ และอุทิศ ขาวเขียว ที่มองถึง “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยจะต้องธำรงรักษา ศิลปวัฒนธรรมที่ดีงามของไทยไว้ควบคู่ไปด้วย ตลอดจนบทสรุปที่ยืนยันจากผลการประชุมขององค์การสหประชาชาติ (United Nations) ภายใต้คณะทำงานที่มีชื่อว่า The United Nations Commission on Sustainable Development (CSD)

และเพื่อเป็นการยืนยันถึง ผลการวิจัยถึง ความสัมพันธ์ของตัวแปรชุมชนที่มีจิตวิญญาณ กับ ชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชน ผู้วิจัย จึงได้ศึกษาต่อไปว่า ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนที่มีจิตวิญญาณแข็งแกร่งกับชุมชนเพื่อพัฒนามุขยนั้นองค์ประกอบใดของตัวแปร จะมีพลังในการสร้าง ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรด้วยกัน ซึ่งผลการวิเคราะห์ สามารถ แสดงให้เห็นได้ตามภาพที่ 5-2

ภาพที่ 5-2 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างชุมชนที่มีจิตวิญญาณกับชุมชนเพื่อพัฒนามุขย และผลงานวิจัยสนับสนุน

จากภาพที่ 5-2 เป็นการยืนยันว่า องค์ประกอบชุมชนที่มีจิตวิญญาณ มีความสัมพันธ์กับชุมชนเพื่อการพัฒนามนุษย์จริง อยู่ในระดับสูง เท่ากับ .858 โดยมีตัวแปรชุมชนที่มีชีวิตและการสำนึกความเป็นชุมชน เป็นตัวแปรที่มีพลังในการสร้างความสัมพันธ์ ในขณะที่ตัวแปรเพื่อการพัฒนาชุมชน ก็มีตัวแปรด้านการพัฒนาจิตใจ ที่มีพลังต่อการพัฒนาเช่นกัน

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบของชุมชนที่มีจิตวิญญาณพบว่า การสำนึกความเป็นชุมชนนั้น มักเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการรวมพลังชุมชน เป็นจุดเริ่มต้นของกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และหากได้เพิ่มเติม การสร้างชุมชนที่มีชีวิตเข้าไปในระบบอีกด้วย ก็ยิ่งจะมองเห็นแนวทางในการพัฒนาไปสู่ชุมชนที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง โดยผ่านกระบวนการพัฒนามนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการศึกษา การถ่ายทอดทักษะ และการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน ตลอดจนการปลูกจิตสำนึกในความเป็นชุมชน สร้างอุดมการณ์ความรักชาติ สถาบัน และหมู่คณะขึ้นมา โดยเสริมสร้างให้เกิดเป็นวัฒนธรรม ประเพณี และเข้าไปอยู่ในสายเลือดของทุกคนในชุมชนแล้ว ก็จะทำให้การพัฒนาชุมชนไปสู่ความยั่งยืน ประสบความสำเร็จอย่างถาวร ซึ่งเป็นไปตามที่ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2540) ได้กล่าวถึงเป้าหมายสำคัญของการพัฒนา ตามแนวทางการทำงานของสมเด็จพระรัตนราชสุตาสยามบรมราชกุมารี ที่กล่าวถึง การทำให้คนเป็น “คนพัฒนา” หรือเป็น “คนเจริญ” เมื่อคนมีความเจริญทางปัญญา และมีคุณธรรม สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้แล้วเป็นผู้เห็นแก่ผู้อื่นตามสมควร ก็จะต้องช่วยกันพัฒนาท้องถิ่นให้เข้มแข็งได้อย่างยั่งยืน เช่นเดียวกับงานวิจัยของ ฉันทนรี ศรีทอง (2549) ที่กล่าวถึง ความสำคัญของการพัฒนาความรู้ วัฒนธรรมประเพณี และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเช่นเดียวกัน จึงเป็นการยืนยันว่า เราสามารถเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว ให้พัฒนาไปสู่ชุมชนที่ยั่งยืนได้ โดยผ่านกระบวนการสร้างจิตวิญญาณให้เกิดขึ้นในชุมชน เสริมด้วยการพัฒนาศักยภาพในการพึ่งตนเอง การทำให้เกิดความปลอดภัยและสันติภาพ การมีภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง การมีเครือข่ายที่เป็นมิตรอย่างแท้จริง และการสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นแล้ว จะสามารถพัฒนาไปสู่ชุมชนที่ยั่งยืนได้โดยผ่านกระบวนการพัฒนามนุษย์ เสริมด้วยการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม การพัฒนาที่สร้างสรรค์ด้วยวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ ตลอดจนการพัฒนาทางสังคม เพื่อความเป็นอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เกิดความสมดุลในระบบของการพัฒนา โดยน้อมนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตเพื่อพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

การศึกษานี้ พบว่า การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว ซึ่งประกอบด้วย ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ชุมชนที่มีศักยภาพพึ่งตนเอง ชุมชนที่มีความปลอดภัยและสันติภาพ ชุมชนที่มีภาวะผู้นำเข้มแข็ง ชุมชนที่มีเครือข่าย และชุมชนที่มีจิตวิญญาณ สามารถพัฒนาไปสู่ชุมชนที่ยั่งยืนได้ โดยจะต้องนำเอาทุกตัวแปรมาใช้พร้อมกัน โดยจะขาดตัวแปรตัวใดตัวหนึ่งไม่ได้ และเพื่อให้กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งตามแนวชายแดนให้สามารถพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนได้ ผู้วิจัยขอเสนอแนะ แนวทางดังนี้

1. ข้อเสนอแนะสำหรับส่วนราชการระดับภูมิภาค

1.1 ด้านการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนตามแนวชายแดน

การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนชายแดน นั้น สามารถพัฒนาไปได้ด้วยระบบงานที่สนับสนุน ในฐานะส่วนราชการส่วนภูมิภาค ซึ่งมีหน้าที่ในการสนับสนุน ชุมชนหมู่บ้านต่าง ๆ ให้มีศักยภาพในตนเอง สามารถดูแล และจัดการตนเองได้ โดยที่หน่วยงานที่รับผิดชอบจะต้องส่งเสริมและสนับสนุน ในเรื่อง

1.1.1 ส่วนราชการระดับที่กำหนดนโยบาย จะต้องให้ความสำคัญต่อการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ด้วยการพิจารณางบประมาณที่จำเป็นแก่การพัฒนาขั้นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนชายแดนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี

1.1.2 กำหนดนโยบายเร่งด่วนที่สำคัญในเรื่อง เป้าหมายการพัฒนาไปสู่ชุมชนที่เข้มแข็ง โดยจะต้องจัดคณะศึกษาถึงศักยภาพโดยรวมของชุมชนที่เป็นเป้าหมายของการพัฒนา แล้วให้ทุกหน่วยงานระดมทรัพยากรไปพร้อม ๆ กัน กำหนดบทบาทและหน้าที่ ให้เรียบร้อย ทั้งนี้ต้องคำนึงความต้องการของประชาชนในชุมชนเป็นหลักในการพัฒนา

1.1.3 ส่งเสริมการพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยการปลูกฝังอุดมการณ์ เปิดหลักสูตรการอบรม และลงมือปฏิบัติ ด้วยตัวของชุมชนเอง

1.1.4 การส่งเสริมด้านการเรียนรู้โดยให้ชุมชนเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ที่เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต สามารถพัฒนาและถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งได้

1.1.5 ผู้บริหารในระดับส่วนภูมิภาคจะต้องลงไปกำกับดูแลการช่วยเหลือสนับสนุนของเจ้าหน้าที่ที่กระทำต่อชุมชน เพื่อให้เกิดขบวนการขับเคลื่อนที่ตรงกับนโยบายที่มอบให้

1.1.6 จากการวิจัยพบถึงตัวแปรที่มีความแกร่งในชุมชนชายแดนในเรื่องการเป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ ควรนำจุดแข็งในเรื่องนี้ไปขยายผลในการพัฒนาไปสู่การพัฒนาในด้านอื่น ๆ

โดยจะต้องส่งเสริมและสนับสนุนผู้นำชุมชนให้มีโอกาสในการทำงานอย่างมีอิสระ โดยเฉพาะการสร้างผู้นำทางจิตวิญญาณขึ้นมาในชุมชน โดยใช้วัดและโรงเรียนเป็นแหล่งพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน

1.1.7 ปลุกฝังอุดมการณ์ความรักชาติ รักในอธิปไตยของชาติ โดยเฉพาะผลประโยชน์ของประเทศชาติ ให้ชุมชนเกิดความรัก ความหวงแหนผืนแผ่นดินเกิดของตนเอง

1.1.8 พัฒนาพื้นที่ชายแดนให้เป็นพื้นที่ทางการค้า โดยการเปิดจุดผ่อนปรนตามแนวชายแดน และเปิดโอกาสให้กับคนในท้องถิ่นได้มีโอกาสมากกว่าคนต่างถิ่น

1.1.9 ประสานการปฏิบัติกับผู้นำฝ่ายกัมพูชา โดยเฉพาะการประชุมในระดับทวิภาคี และในระดับท้องถิ่น เพื่อร่วมกันพัฒนาพื้นที่ เพื่อประโยชน์ของประชาชนทั้งสองประเทศ

1.1.10 เปิดโอกาสให้กับชุมชนในการแก้ปัญหา และให้ถือว่าทุกเรื่องที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องที่ชุมชนจะต้องรับผิดชอบร่วมกัน และหากไม่เป็นไปตามที่กำหนด ก็อาจจะกำหนดขอบเขตการควบคุมให้ปฏิบัติตาม เช่น การลดการสนับสนุนงบประมาณ หรือลดความช่วยเหลือในเรื่องบางเรื่อง

1.2 ด้านการพัฒนาความเข้มแข็งไปสู่ชุมชนอย่างยั่งยืน

ในขณะที่กำลังพัฒนาชุมชนต่างๆ ให้เกิดความเข้มแข็งสามารถปกครองและจัดการภายในตนเองได้แล้ว ก็ควรจะพัฒนาให้ชุมชนนั้น ไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนด้วยพร้อมๆ กัน ดังนี้

1.2.1 การกำหนดให้การพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนนั้นเป็นวาระที่ทุกคนต้องร่วมมือกันปฏิบัติ โดยจะต้องกำหนดแผนงาน โครงการในภาพรวม กำหนดงบประมาณ ที่จำเป็น แล้วลงมือปฏิบัติ โดยให้ทุกภาคส่วน จะต้องคำนึงถึงและระมัดระวังทุกครั้งที่มีการปฏิบัติงานในการพัฒนา โดยเฉพาะในเรื่องสิ่งแวดล้อม ที่เรื่องที่มีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นของมวลมนุษยชาติในอนาคตอันใกล้

1.2.2 การกำหนดแนวทางการพัฒนาที่สามารถกระทำได้ โดยจะต้องระดมความคิดเห็นจากทุกฝ่าย หรือแม้กระทั่งทำให้ทุกคนเห็นความสำคัญ แล้วทำประชาคม ให้ได้แนวทางที่ถูกต้อง ปฏิบัติได้จริง

1.2.3 การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นเรื่องที่สำคัญมาก จะต้องหาวิธีการให้ประชาชนมีจิตสำนึก ต่อสิ่งนี้ให้มาก ในขณะที่ต้องมีการใช้ทรัพยากรควบคู่ไปด้วย

1.2.4 การส่งเสริมการใช้พลังงานทดแทน เพื่อลดมลภาวะ ต้องทำได้โดยไม่ใช้งบประมาณในการผลิตสูง และหากทำไม่ได้ก็ไม่ควรส่งเสริมไปตามกระแสของสังคม ทั้งนี้ต้องให้ประชาชนเรียนรู้ที่จะอยู่โดยดำรงชีวิตอย่างพอเพียง และมีความระมัดระวังในการดำเนินชีวิต

1.2.5 การระดมทุกภาคส่วนในการพัฒนาชุมชนที่เป็นเป้าหมายในการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนด้วยการเปิดโอกาสให้มีการพบปะกัน อย่างสม่ำเสมอ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

1.2.6 การลดขั้นตอนในการติดต่อราชการแล้วใช้การประสานงานที่เกิดจากความสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการ สร้างขบวนการขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรม

1.2.7 ส่งเสริมการให้ความรู้ใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต ต่อการพัฒนาของชุมชน ให้ชุมชนรู้จักใช้เทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาตนเอง

1.2.8 พัฒนาระบบเศรษฐกิจของชุมชน ส่งเสริมระบบเศรษฐกิจฐานราก ให้เกิดความยั่งยืน และเปิดโอกาสให้มีสถานที่และโอกาสการค้าขาย เพื่อความต่อเนื่องของเศรษฐกิจที่จำเป็นต้องรักษาความสมดุลในความต้องการและการผลิตให้สมดุลกัน

1.2.9 พัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนชายแดน ในเรื่องส่งเสริมการเข้าไปอยู่อาศัย และประกอบอาชีพใกล้บริเวณแนวชายแดนเพื่อเป็นการขยายแนวเขตแดน และเป็นการประกาศถึงความเป็นพื้นที่ประเทศไทยอีกด้วย

1.2.10 ส่งเสริมการอนุรักษ์ดินและน้ำ โดยการปลูกหญ้าแฝก และการสร้างฝายชะลอน้ำ เพื่อเพิ่มความชุ่มชื้นให้กับพื้นดิน

1.2.11 ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและการค้าบริเวณแนวชายแดน ว่าเป็นเรื่องของชุมชนที่มีความสัมพันธ์กัน พึ่งพากัน ให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยอย่าปิดกั้นผลประโยชน์ที่จะเป็นของประชาชนชาวไทยที่อาศัยอยู่บริเวณแนวชายแดน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2.1 ด้านการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนตามแนวชายแดน

ในส่วนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นหน่วยที่ถือเป็นพี่เลี้ยงให้กับชุมชนหมู่บ้านโดยตรง ควรมีมาตรการส่งเสริมสนับสนุน การพัฒนาชุมชนที่อยู่ในความรับผิดชอบ สามารถพัฒนาให้เป็นชุมชนเข้มแข็ง ได้ดังนี้

2.1.1 การส่งเสริมสนับสนุนชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งโดยการกำหนดนโยบายให้เป็นวาระที่สำคัญและอยู่ในการควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด ทั้งนี้เพื่อขบวนการขับเคลื่อนดำเนินการที่เป็นไปตามแนวนโยบายและเป้าหมายที่วางไว้

2.1.2 ให้การสนับสนุนในเรื่องที่ชุมชนไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ เช่น การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน สถานที่เพื่อการศึกษา สถานพยาบาล และเรื่องอื่นๆ

2.1.3 ส่งเสริมให้มีการปกครองตนเองภายในชุมชน โดย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะให้ความช่วยเหลือในบางเรื่องที่เป็น

2.1.4 จัดสรรงบประมาณที่จำเป็น สำรองไว้เพื่อสนับสนุนกิจกรรมและโครงการที่เกิดขึ้นจากแนวความคิดของชุมชนเอง

2.1.5 กำหนดงานในหน้าที่ให้กับเจ้าหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้รับผิดชอบต่อชุมชนโดยตรง ทั้งนี้เพื่อการประสานงานอย่างเร่งด่วน และการสนองตอบการพัฒนาของชุมชน โดยอาจมอบหมายให้สมาชิก อบต. หรือเจ้าหน้าที่ของ อบต. เป็นผู้ประสานงานกับชุมชนโดยตรง

2.1.6 ปฏิบัติงานตามแนวทางที่ส่วนราชการส่วนภูมิภาคกำหนด อย่างเป็นรูปธรรม และคอยกำกับดูแลและอำนวยความสะดวกหน่วยงานของส่วนภูมิภาคที่ลงไปช่วยเหลือพัฒนาชุมชน

2.1.7 ส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน เช่น การแข่งขันกีฬา กระชับความสัมพันธ์ การจัดงานประเพณีรื่นเริง การเปิดเวทีทางการเมืองท้องถิ่นให้ชุมชนมีส่วนร่วม

2.1.8 ดูแลปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ในเรื่องของสุขภาพ ความเป็นอยู่ และการเฝ้าระวัง ในเรื่องที่เป็นอันตรายต่อคนส่วนรวม

2.1.9 สนับสนุนทางด้านการตลาดแก่ชุมชน จัดหาสถานที่ค้าขาย หรือ หาดตลาด ให้กับผลผลิตที่มาจากชุมชน

2.1.10 พัฒนาสภาพแวดล้อม ปรับปรุงทัศนียภาพ เพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของชุมชนให้ทัดเทียมกับชุมชนอื่นๆ

2.1.11 การสนับสนุนงบประมาณเพื่อการจัดหาระบบการเตือนภัย การสนับสนุนงบประมาณสำหรับอาสาสมัครในหมู่บ้าน เช่น อสม. ผู้ดูแลเด็ก อาสมัคร ตำรวจบ้าน เป็นต้น

2.1.12 เปิดโอกาสให้สื่อมวลชนในท้องถิ่นดำเนินการได้อย่างเสรี ภายใต้กฎหมายที่กำหนด

2.2 ด้านการพัฒนาความเข้มแข็งไปสู่ชุมชนอย่างยั่งยืน

2.2.1 การกำหนดให้การพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนนั้นเป็นวาระที่ทุกคนต้องร่วมมือกันปฏิบัติ โดยจะต้องกำหนดแผนงาน โครงการในภาพรวม กำหนดงบประมาณ ที่จำเป็น แล้วลงมือปฏิบัติ โดยให้ทุกภาคส่วน จะต้องคำนึงถึงและระมัดระวังทุกครั้งที่มีการปฏิบัติงานในการพัฒนา โดยเฉพาะในเรื่องสิ่งแวดล้อม ที่เรื่องที่มีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของมวลมนุษยชาติในอนาคตอันใกล้

2.2.2 การกำหนดแนวทางการพัฒนาที่สามารถกระทำได้ โดยจะต้องระดมความคิดเห็นจากทุกฝ่าย หรือแม้กระทั่งทำให้ทุกคนเห็นความสำคัญ แล้วทำประชาคม ให้ได้แนวทางที่ถูกต้อง ปฏิบัติได้จริง

2.2.3 การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นเรื่องที่สำคัญมาก จะต้องหาวิธีการให้ประชาชนมีจิตสำนึก ต่อสิ่งนี้ให้มาก ในขณะที่ต้องมีการใช้ทรัพยากรควบคู่ไปด้วย

2.2.4 การส่งเสริมการใช้พลังงานทดแทน เพื่อลดมลภาวะ ต้องทำได้โดยไม่ใช้งบประมาณในการผลิตสูง และหากทำไม่ได้ก็ไม่ควรส่งเสริมไปตามกระแสของสังคม ทั้งนี้ต้องให้ประชาชนเรียนรู้ที่จะอยู่โดยดำรงชีวิตอย่างพอเพียง และมีความระมัดระวังในการดำเนินชีวิต

2.2.5 ให้การสนับสนุนในการเปิดตลาดการค้า สร้างสถานที่ค้าขาย ตามแนวชายแดน และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตามแนวชายแดน

2.2.6 สนับสนุนงบประมาณเพื่อการเฝ้าระวังปัญหาตามแนวชายแดน เช่น เครื่องตรวจค้นสารเสพติด และเครื่องตรวจวัดอุณหภูมิกุ้งหมื่น เป็นต้น

2.2.7 สนับสนุนอุปกรณ์ที่สร้างความปลอดภัยในการเดินทาง การจราจร การจัดตั้งด่านตรวจ จุดสกัดต่างๆ เพื่อป้องกันการกระทำที่ผิดกฎหมาย

2.2.8 กำหนดให้ปัญหาเสพติดเป็นเรื่องสำคัญของชุมชน ที่ทุกคนจะต้องรับผิดชอบ และให้ถือเป็นความรับผิดชอบของชุมชน พร้อมกำหนดมาตรการควบคุมชุมชนให้ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด

3. ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานความมั่นคงในพื้นที่

3.1 ด้านการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนตามแนวชายแดน

3.1.1 การจัดตั้งโครงการหมู่บ้านเข้มแข็งตามแนวชายแดน โดยการระดมสรรพกำลังจากทุกภาคส่วน พร้อมกับเป็นหน่วยงานหลักในการขับเคลื่อน ให้บรรลุวัตถุประสงค์

3.1.2 จัดกำลังคอยช่วยเหลือสนับสนุน การบริหารงานของชุมชน พร้อมกับเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง โดยเฉพาะในเรื่องการป้องกันชุมชน และการทำหน้าที่เป็นหูเป็นตาให้กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ

3.1.3 เปิดโอกาสให้ชุมชนตามแนวชายแดน ได้ประกอบอาชีพที่สุจริตได้อย่างอิสระเสรี ได้ไม่มีการกำหนดขอบเขต โดยรวมไปถึงการมีอิสระทางความคิด การกระทำ แต่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายกำหนด

3.1.4 จัดเว็่นการหาประโยชน์จากภาคประชาชน โดยเฉพาะการค้าตามแนวชายแดน

3.1.5 สนับสนุนการพัฒนาชุมชนให้สามารถปกครองตนเอง จัดการภายในชุมชน ด้วยคนในชุมชน และรู้จักเรียนรู้การอยู่ร่วมกัน รวมไปถึงการดำรงชีวิตตามแนวชายแดน ที่จะต้องมีการไปมาหาสู่กับประเทศเพื่อนบ้าน

3.1.6 เมื่อต้องปฏิบัติหน้าที่อยู่ในชุมชนใด ต้องกระทำตนให้เป็นประโยชน์ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน

3.1.7 ฝึกอบรมและจัดตั้งอาสาสมัครในชุมชน เพื่อคอยช่วยเหลืองานด้านความมั่นคงในพื้นที่ พร้อมทั้งฝึกให้รู้จักรับผิดชอบต่อชุมชนของตนเอง

3.1.8 กำหนดให้ปัญหาหาเสพติดเป็นเรื่องที่สำคัญ ที่ชุมชนจะต้องให้ความร่วมมือ และให้ถือเป็นความรับผิดชอบของชุมชน เป็นผู้จัดการกับปัญหาด้วยตนเอง

3.1.9 สนับสนุนผู้นำชุมชน ได้มีโอกาสในการนำชุมชนเพื่อการพัฒนาที่เป็นไปตามเป้าหมายของชุมชนเอง

3.1.10 สนับสนุนการปฏิบัติตามแนวชายแดน โดยให้ถือเป็นเรื่องของท้องถิ่น ชุมชน ต้องดำรงวิถีชีวิตตามแนวชายแดน ต้องได้รับสิทธิในการค้า ประกอบอาชีพ ที่อยู่ภายใต้กฎหมาย

3.2 ด้านการพัฒนาความเข้มแข็งไปสู่ชุมชนอย่างยั่งยืน

3.2.1 ส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชน มีความตื่นตัวในการรักษาทรัพยากร โดยรวมไปถึง ทรัพยากรโดยของชาติตามแนวชายแดน และให้ถือเป็นเรื่องที่ชุมชนตามแนวชายแดนจะต้องปกป้องรักษาผืนดินอันเป็นที่ประกอบอาชีพ ของตนเอง ไว้ให้ได้

3.2.2 เปิดโอกาสให้ชุมชนตามแนวชายแดนได้มีการติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อการพัฒนาาร่วมกัน ด้วยการส่งเสริมการทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่อง

3.2.3 สนับสนุนชุมชนในการจัดตั้งอาสาสมัครชุมชน เพื่อการป้องกัน สอดส่องดูแลชุมชนของตนเอง พร้อมกับเป็นผู้คอยช่วยเหลือ แจ้งเตือน รายงานข่าวสารให้กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ

3.2.4 กำหนดแนวยุทธศาสตร์การป้องกันประเทศด้วยการสร้างปราชญ์คน สนับสนุนให้คนได้อาศัยบริเวณแนวชายแดนอย่างมีความสุข

3.2.5 สร้างความรู้สึกร่วมกันกับชุมชนด้วยการให้ความช่วยเหลือในทุกเรื่อง ที่จำเป็น โดยไม่มีข้อแม้ ทั้งเพื่อให้ชุมชนรู้สึกอบอุ่น และมีกำลังใจในการดำเนินชีวิตตามแนวชายแดน

3.2.6 ปลุกฝังอุดมการณ์ ความรักชาติ ประวัติศาสตร์ชาติไทย และการยึดมั่น เคารพศรัทธาในสถาบันพระมหากษัตริย์

3.2.7 ปลุกฝังความมีวินัย ความซื่อสัตย์ ความรักหมั่นเพียร ให้เกิดขึ้นกับชุมชน

3.2.8 ร่วมในกิจกรรมที่เป็นประเพณี วัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของชุมชน พร้อมทั้งสนับสนุนให้เกิดการประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในความเป็นชุมชนของตนเอง

3.2.9 ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดระเบียบพื้นที่ชายแดน ให้ชุมชนรับรู้ปัญหาที่เป็นภัยต่อความมั่นคง โดยตรง เพื่อให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบของชุมชน

3.2.10 การจัดสรรงบประมาณจำนวนหนึ่งเพื่อการฝึกอบรม ผู้นำชุมชน อาสาสมัคร เพื่อให้เป็นผู้ช่วยเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติงาน และจะต้องมีความรับผิดชอบต่อชุมชนตนเอง

4. ข้อเสนอแนะสำหรับผู้นำชุมชน

4.1 ด้านการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนตามแนวชายแดน

การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนตามแนวชายแดนนั้น ผู้นำชุมชนถือเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่ง ต่อการขับเคลื่อนชุมชนของตนเองให้เกิดความเข้มแข็ง

4.1.1 ผู้นำชุมชนจะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการมองไปข้างหน้าได้ และจะต้องจินตนาการการพัฒนาชุมชนของตนเองในอนาคตได้

4.1.2 จะต้องมีความสามารถในการดึงเอาผู้อื่นมาเป็นพวก เพื่อการสนับสนุนการพัฒนาชุมชน

4.1.3 กล้าที่จะกำหนดนโยบายการปฏิบัติงานในรูปแบบใหม่ โดยต้องยอมรับในความล้มเหลวและความล้มเหลวของงาน

4.1.4 ส่งเสริมสนับสนุนงานในชุมชน ที่เกิดประโยชน์ต่อสมาชิกในชุมชน

4.1.5 การตั้งกฎระเบียบภายในชุมชน โดยได้รับการยอมรับจากสมาชิกในชุมชน

4.1.6 การกระทำสิ่งใด ให้คำนึงผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

4.1.7 การน้อมนำเอาแนวพระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางการปฏิบัติงานในชุมชน

4.1.8 ส่งเสริมและปลุกฝังสมาชิกในชุมชนให้รู้จักการถ่ายทอดความรู้ให้แก่กัน แลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน

4.1.9 เป็นปากเป็นเสียงให้กับสมาชิกในยามที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม

4.1.10 ระดมทรัพยากรที่เป็นทุนทางสังคมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม

4.1.11 สร้างการมีส่วนร่วมในทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบาย การวางแผน การปฏิบัติ และการประเมินผล

4.1.12 ต้องทำให้ชุมชนของตนเองเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ และจะต้องเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต

4.1.13 ระบบการจัดการภายในชุมชน โดยการมอบหมายให้มีผู้รับผิดชอบในงานอย่างชัดเจน และร่วมมือกันทำอย่างเต็มที่

4.2 ด้านการพัฒนาความเข้มแข็งไปสู่ชุมชนอย่างยั่งยืน

4.2.1 ผู้นำชุมชนต้องรู้จักศักยภาพภายในชุมชนตนเอง อย่างต้องแท้ โดยเฉพาะทุนของชุมชนที่มีอยู่ จะต้องนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยจะต้องไม่กระทบกระเทือนต่อความเป็นอยู่ของสมาชิก และจะต้องมีความยั่งยืน เพื่อให้ลูกหลานได้ใช้ต่อไป

4.2.2 เปิดโอกาสในการสร้างการมีส่วนร่วม เพื่อการพัฒนาชุมชนด้วยความเต็มใจ และจะต้องให้สมาชิกในชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนและเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต

4.2.3 พยายามสร้างเอกลักษณ์ของชุมชนขึ้นมาเพื่อเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของคนในชุมชน

4.2.4 ให้มีการสื่อสารกันภายในชุมชนด้วยการใช้ วิทยุชุมชน หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น เพื่อการรับรู้ข่าวสารภายในชุมชนด้วยกัน

4.2.5 ร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการส่งเสริมการปลูกหญ้าแฝก และการสร้างฝายชะลอน้ำ เพื่อสร้างความชุ่มชื้นให้กับพื้นดิน

4.2.6 ให้มีกิจกรรมที่ทำให้คนในชุมชนได้มีปฏิสัมพันธ์กัน เพื่อการสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน และ มีความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน

4.2.7 ส่งเสริมระบบการจัดการขยะ การนำขยะมาใช้ให้เกิดประโยชน์ การคิดหาทางเพิ่มมูลค่าของขยะ และการกำจัดขยะที่ไม่จำเป็นจะต้องคำนึงถึงการไม่ทำลายมลภาวะทางอากาศ

4.2.8 กำหนดมาตรการควบคุมทรัพยากรของชุมชน เพื่อให้สามารถใช้ร่วมกันได้อย่างปกติสุข

4.2.9 พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อเพิ่มศักยภาพทางเศรษฐกิจของชุมชน

4.2.10 จัดหาตลาดทางการค้า เป็นนักเจรจาต่อรองอย่างดี มีมนุษยสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกชุมชน

5. ข้อเสนอแนะทางวิชาการเพื่อการวิจัยต่อไป

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะทางวิชาการเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป ดังนี้

5.1 การศึกษาครั้งนี้เป็นการพิสูจน์ความสัมพันธ์ของตัวแปรต้นและตัวแปรตามที่มีความสัมพันธ์กัน ในแต่ละตัวที่ไม่เท่ากัน บางตัวมีความสัมพันธ์ค่อนข้างมาก บางตัวแทบไม่มีความสัมพันธ์ เพื่อให้การวิจัยเกิดความสมบูรณ์ในครั้งต่อไป ต้องพยายาม นำเอาตัวแปรเข้าใส่เพื่อทำการวิเคราะห์ทีละตัว โดยพยายามดูความเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ ต่อตัวแปรตาม และเมื่อใส่เข้าไปครบแล้ว ลองนำออกทีละตัว เช่นเดียวกัน จากนั้นลองนำค่าที่ได้มา Plot เป็นกราฟเพื่อดูพัฒนาการด้านความสัมพันธ์ของตัวแปร และพยายามใช้สถิติตัวอื่นที่มีพลังในการทำมาช่วยในการแปรผลทางสถิติ เช่น Path Analysis หรือ MANOVA เป็นต้น

5.2 การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเฉพาะพื้นที่ ซึ่งเป็นชุมชนชายแดนไทย – กัมพูชาในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว หากลองได้มีการวิจัยในพื้นที่อื่นที่มีความแตกต่างกันออกไป ในพื้นที่ภาคอื่น ๆ ที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านอื่นๆ เพื่อเป็นการยืนยันถึงการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งพัฒนาไปได้อย่างยั่งยืนได้จริง

5.3 หรือจะเป็นการยืนยันการวิจัยในเรื่องชุมชนยั่งยืนต่อไปอีกว่า ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระราชดำรินั้น เป็นชุมชนยั่งยืนหรือไม่